

เล่ม ๓๗ กถาวัตถุ

(พระไตรปิฎกเล่มนี้ อรรถกถาแล้วว่า พระผู้มีพระภาคทรงกล่าวถึงบทตั้ง หรือคำเริ่มต้นไว้เพียงเล็กน้อย ต่อจากนั้น พระโมคคัลลบุตร ตีสเถระ ได้เรียบเรียงขึ้นจนจบในสังคายนาครั้งที่ ๓ มีข้อความอันเป็นคำตอบคำถามตั้งแต่ต้นจนจบ)

คำถามคำตอบนั้น มีลักษณะไปในทางไล่เลียงลัทธิต่าง ๆ นอกพระพุทธศาสนา และแม้ในพระพุทธศาสนาเองแต่ที่แตกแยกออกไปจากเถรวาท หัวข้อสำคัญที่เป็นหลักในการถามตอบมีอยู่ด้วยกัน ๒๑๙ เรื่อง ในแต่ละเรื่องมีคำถามคำตอบมากมาย และอรรถกถาได้อธิบายไว้ด้วยว่า หัวข้อเรื่องไหน เพื่อจะแก้ความถือผิดของลัทธิอะไร เพื่อความเข้าใจในหัวข้อเรื่องให้เกี่ยวข้องกับลัทธิในกายต่าง ๆ ที่กถาวัตถุ คัดค้าน จึงควรทราบประวัติแห่งเถรวาท (พระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมที่พระเถระผู้ใหญ่ได้รวบรวมทำสังคายนาแต่ครั้งที่ ๑) กับนิกายอื่น ๆ ที่แตกแยกออกไปอีก ๑๗ นิกาย รวมเป็น ๑๘ ทั้งเถรวาท ภายใน ๒๐๐ ปี หลังจากพุทธปรินิพพาน ดังต่อไปนี้

ประวัติในนิกายต่าง ๆ

๑. ในร้อยปีแรกภายหลังพุทธปรินิพพาน พระพุทธศาสนามีแบบเดียว คือตามที่พระเถระ มี พระมหากัสสป เป็นต้น ได้ประชุมกันทำสังคายนา คือร้อยกรองรวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหมวดเป็นหมู่ โดยมีพระอานนท์ซึ่งเป็นผู้ทรงจำพุทธวจนระอย่างดียิ่งเป็นผู้ทบทวนพระธรรม พระอุบาลีซึ่งได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศในทางทรงจำพระวินัย เป็นผู้ทบทวนพระวินัย แล้วสวดท่องจำกันสืบต่อมา โดยแบ่งสำนักท่องจำเป็นสำนัก ๆ ไป ช่วยกันท่องจำต่างภาคต่างตอนสั่งสอนศิษย์สืบมา คำว่า เถรวาท ซึ่งแปลว่า วาทีของพระเถระ อันเป็นชื่อของนิกายดั้งเดิม มาปรากฏเรียกขานกันเมื่อมีนิกายอื่น ๆ แตกแยกออกไปแล้ว เพื่อจะได้รู้ว่อย่างไหนเป็นพระพุทธศาสนาแบบไหน

๒. เมื่อพ้น ๑๐๐ ปีภายหลังพุทธปรินิพพานมาแล้ว พวกภิกษุวัชชีบุตร (ลูกหลานชาวแคว้นวัชชี) ประมาณ ๑๐,๐๐๐ รูป ถือนวินัยย่อหย่อนจากที่บัญญัติไว้ รวม ๑๐ ประการ พระเถระที่เห็นแก่พระธรรมวินัย จึงประชุมกันทำสังคายนาครั้งที่ ๒ ชำระเรื่องที่ถือผิดนี้ประกาศมิให้ประพฤติดต่อไป ภิกษุพวกวัชชีบุตรจึงแยกไปตั้งนิกายใหม่ ชื่อมหาสังฆิกะ แปลว่า “พวกมาก”

๓. ต่อมามีนิกายแยกออกมาจากมหาสังฆิกะอีก ๒ คือ

(๑) โคกุลิกะ (๒) เอกพโยหาริกะ

๔. ต่อมามีนิกายแยกออกมาจากนิกายโคกุลิกะอีก ๒ คือ

(๑) ปณณตติวาทะ (๒) พหุสสุติยะ (หรือพหุสสุตติกะ)

๕. ต่อมามีอีกนิกายหนึ่งชื่อเจติยวาทะ แยกแยกออกมาจากนิกายพหุสสุติยะ (หรือพหุสสุตติกะ) นั้น ภายในพุทธศักราช ๒๐๐ ปี นิกายมหาสังฆิกะแยกออกไปเป็น ๕ นิกาย รวมเป็น ๖ ทั้งหมดสังฆิกะเอง

๖. เฉพาะเถรวาทก็มีนิกายแตกแยกออกไป คือในชั้นแรกแยกออกไป ๒ นิกาย คือ

(๑) มหิสาสกะ (๒) วัชชีปุตตะกะ

๗. ต่อมามีนิกายแตกแยกออกไปจากนิกายวัชชีปุตตะกะอีก ๔ คือ

(๑) รัมมุตตริยะ (๒) ภักรยานิกะ (๓) ฉันทาคาริกะ (๔) สมิตติยะ

๘. มีนิกายแตกแยกออกไปจากนิกายมหิสาสกะอีก ๒ คือ

(๑) สัพพัตถิกวาทะ (๒) รัมมคุตติกะ

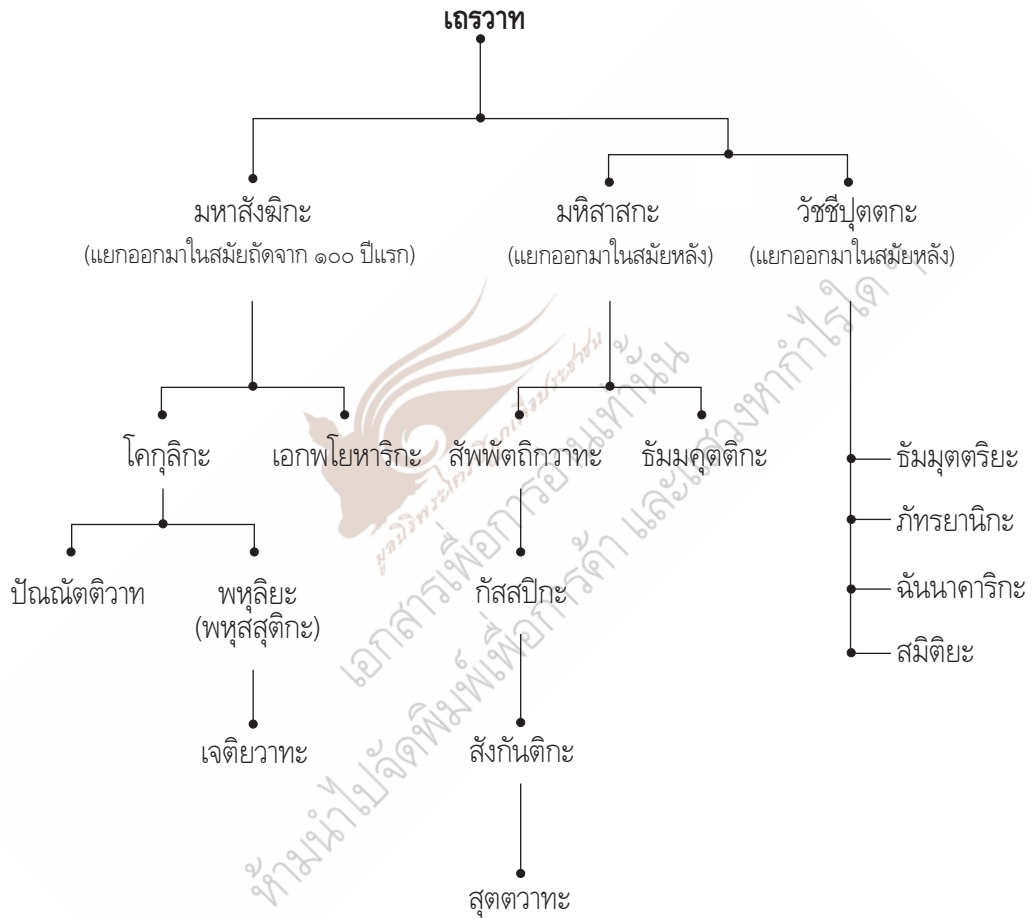
๙. มีนิกายแตกแยกออกไปจากนิกายสัพพัตถิกวาทะ คือนิกายกัสสปิกะ

๑๐. ต่อมานิกายกัสสปิกะมีนิกายแยกออกไป ชื่อสังกันติกะ

๑๑. ต่อมานิกายสังกันติกะมีนิกายแยกออกไป ชื่อสุตตวาทะ

เป็นอันว่าเถรวาทมีนิกายย่อยแยกออกไป ๑๑ นิกาย รวม ๑๒ ทั้งเถรวาทเอง มหาสังฆิกะซึ่งแตกไปจากเถรวาทเป็นครั้งแรก มีนิกายย่อยแยกออกไป ๕ นิกาย รวมเป็น ๖ ทั้งหมดสังฆิกะเอง รวมทั้งสิ้นจึงเป็น ๑๘ นิกาย คือ เถรวาท ฝ่ายหนึ่ง กับนิกายอื่น ๆ อีก ๑๗ นิกาย ซึ่งเรียกว่า อาจริยวาท อีกฝ่ายหนึ่ง

แผนผัง
แสดงนิายในพระพุทธานุคตัม

หมายเหตุ : (มีข้อพึงสังเกตว่า นิกายต่าง ๆ รวมทั้ง ๑๘ นิกาย ที่กล่าวมานี้ ตกลงมาถึงสมัยปัจจุบันคงมีเหลือแต่เพียง
นิกายเดียว คือเถรวาท ส่วนนิกายอื่น ๆ เสื่อมไปทั้งหมด แม้นิกายมหาสังฆิกะ ซึ่งเป็นนิกายใหญ่ก็ไม่มีเหลืออยู่แล้ว
แต่ก็อาจกล่าวได้ว่า นิกายมหาสังฆิกะ ได้แปรรูปเป็นมหายานไปในที่สุด แต่ก็ไม่มีชื่อเดิมเหลืออยู่)

หัวข้อเรื่อง ๒๑๙ เป็นของนิกายไหน

ก่อนที่จะระบุว่า ในหัวข้อเรื่องที่กล่าวไว้รวม ๒๑๙ หัวข้อนั้น ข้อไหนเนื่องมาจากความเห็นผิดของนิกายไหน จะรวบรวมกล่าวสรุปอีกครั้งหนึ่งเมื่อกล่าวถึงรายละเอียดของแต่ละหัวข้อจบแล้ว ในขั้นนี้จึงเพียงขอชี้แจงให้ทราบว่า คัมภีร์กถาวัตถุ แต่งขึ้นเพื่อแก้ความเข้าใจผิด หรือความคิดเห็นที่แตกแยกออกไปจากเถรวาท คือพระพุทธรศาสนาแบบที่ไทยนับถือกันอยู่ในปัจจุบัน อันแสดงว่าผู้เรียบเรียงคือพระโมคคัลลบุตร ติสสเถระ จะต้องศึกษาหลักอื่นจนเข้าใจอย่างถ่องถ้วน แล้วยืมหลักของฝ่ายเถรวาทไว้ โดยชี้แจงโต้แย้งอย่างดีที่สุด

รายละเอียดกถาวัตถุ ๒๑๙ ข้อ

๑. เรื่องบุคคล (บุคคลกถา)

ถาม : เราย่อมได้ “บุคคล” โดยอรรถอันประจักษ์ (สัจฉิกัตตะ) และอรรถอย่างยิ่ง (ปรมัตตะ) หรือ

ตอบ : ใช่ (โปรดทราบว่า เป็นคำตอบของผู้เห็นผิด)

ถาม : เราย่อมได้อรรถอันประจักษ์ และอรรถอย่างยิ่งจากหลักการที่ว่า “เราย่อมได้บุคคลโดยอรรถอันประจักษ์ และอรรถอย่างยิ่ง” หรือ

ตอบ : อย่าพูดอย่างนั้น

ถาม : ท่านจงรู้ความผิดเถิด ถ้าเราย่อมได้บุคคลโดยอรรถอันประจักษ์ และอรรถอย่างยิ่ง ก็ควรกล่าวได้ว่า เราย่อมได้อรรถอันประจักษ์ และอรรถอย่างยิ่งจากหลักการนั้นได้ เนื่องจากท่านรับหลักการเฉพาะข้อแรก ปฏิเสธ หลักการข้อหลัง คำกล่าวของท่านจึงผิด ถ้าไม่รับหลักการข้อแรกก็ต้องไม่รับหลักการข้อหลังด้วย ถ้ารับหลักการข้อแรกก็ต้องรับหลักการข้อหลังด้วย เมื่อรับหลักการข้อแรก แต่ไม่รับหลักการข้อหลัง คำกล่าวของท่านจึงผิด

(หมายเหตุ : หัวข้อเรื่องบุคคลนี้ ยังแจกเป็นคำถามคำตอบยอกย้อนต่าง ๆ อีกนับจำนวนร้อย แต่ที่ตั้งไว้ข้างต้นนี้ เป็นเพียงตัวอย่างที่เป็นหลัก เรียกว่า “อนุโลมบัญญัติ” คือคำถามคำตอบตามลำดับรวม ๕ ข้อ คำถามคำตอบนี้ใช้สำหรับไล่เลียงเอากับพวกที่ยึดถือในเรื่อง “บุคคล” ได้แก่ นิกายวัชชีปัตตะกะ นิกายสมัตติยะ และเดียรธีย์อื่น ๆ นอกศาสนา หลักการสำคัญมีอยู่ว่า พระพุทธเจ้าทรงเทศนาสอน ๒ อย่าง คือสอนตามสมมติ คือตามทีโลกนัตถหมายกันเรียกร่อง กับสอนตามปรมาตถ คือสอนตามความจริงอย่างยิ่ง เพื่อให้เห็นแก่นแท้ของสิ่งทั้งหลายว่า มีจริงแค่ไหน ขอยกตัวอย่างในเรื่องบุคคล ถ้ากล่าวตามความจริงโดยสมมติก็มีอยู่

เวลาสอนเพื่อให้คนทั่วไปรู้และเข้าใจ ก็ต้องใช้สำนวนสมมติในทางโลก เรียกว่าสัจว์ บุคคล ตัวตน เราเขา แต่เมื่อสอนให้รู้ซึ่งถึงสภาพความจริง เพื่อจะได้ไม่ติดไม่ยึดถือในเรื่องสัจว์ บุคคล ตัวตน เราเขา ก็สอนความจริงโดยปรมาตม คือนสอนให้เห็นว่าสัจว์ บุคคล ตัวตน เป็นเพียงสิ่งสมมติตามโวหารโลก ประกอบขึ้นจากส่วนย่อยต่าง ๆ ไม่ควรยึดถือเป็นจริง เป็นจัง การสอนความจริงโดยสมมติและโดยปรมาตมไม่ขัดกัน เหมือนหนึ่งการชี้ให้ดูภาพถ่าย ว่าผู้นั้น ผู้นั้นเป็นความจริงขึ้นสมมติ และการชี้ให้รู้ความจริงอีกชั้นหนึ่งว่า เป็นเพียงกระดาษ และกระดาษก็เป็นส่วนผสมของสิ่งต่าง ๆ

แต่มีเจ้าลัทธิบางพวกตามที่กล่าวไว้ ถือว่าบุคคลมีอยู่จริง โดยความจริงชั้นปรมาตม ซึ่งผิดไปจากหลักทางพระพุทธศาสนา จึงต้องย้อนถามว่า ถ้าอย่างนั้นความจริงชั้นปรมาตม ก็อาจหาได้จาก “บุคคล” ไช้หรือไม่ ซึ่งฝ่ายเห็นผิดต้องยอมรับว่าไม่ใช่)

๒. เรื่องความเสื่อม (ปริหานิกถา)

ถาม : พระอรหันต์ย่อมเสื่อมจากความเป็นพระอรหันต์ได้ไช้ไหม

ตอบ : ไช้ (โปรดทราบว่าเป็นคำตอบของผู้เห็นผิด)

ถาม : พระอรหันต์ย่อมเสื่อมจากความเป็นพระอรหันต์ในที่ทั้งปวงไช้ไหม

ตอบ : อย่าพูดอย่างนั้น

(ต่อจากนั้นได้มีคำถามคำตอบปลีกย่อยจากหลักใหญ่ที่นับจำนวนร้อย และในที่สุด เป็นการอ้างหลักถามให้จำนนต่อหลักการที่ว่า พระอรหันต์ไม่เสื่อมจากความเป็นพระอรหันต์ ความเห็นผิดข้อนี้เป็นของ นิกายสมัตติยะ วัชชีปัตตกะ สัพพัตติกาหะ และมหาสังฆิกะบางพวก)

๓. เรื่องพรหมจรรย์ (พรหมจริยิกถา)

ถาม : การอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในเทพทั้งหลายไม่มีไช้ไหม

ตอบ : ไช้ (โปรดทราบ ว่า คำว่า พรหมจรรย์ มีอยู่ ๒ อย่าง คืออย่างหนึ่ง ได้แก่ การปฏิบัติตามมรรคาหรือข้อปฏิบัติที่เรียกว่ามคคภาวนา อีกอย่างหนึ่ง ได้แก่ การบวช การบวชของเทพไม่มี แต่การเจริญมรรคมีอยู่ การตอบว่า ไช้ จึงนับว่าผิดครั้งถูกรั้ง)

(ต่อจากนั้นเป็นการถามให้จำนนต่อหลักการที่ว่า เทพที่ประพฤติในทางดีงามมีอยู่ อันชื่อได้ว่าบำเพ็ญมคคภาวนา จึงไม่ควรปฏิเสธว่า ไม่มีการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในรูปของมคคภาวนาในหมู่เทพ ความเห็นผิดนี้เป็นของนิกายสมัตติยะ)

๔. เรื่องบางส่วน (โอธิโสภิตา)

ถาม : พระอริยบุคคลย่อมละกิเลสได้บางส่วนใช่ไหม

ตอบ : ใช่ (ผู้ตอบหมายความว่า กิเลสแต่ละชนิดที่ละได้ ไม่ใช่ละได้ทั้งหมด หากละได้เพียงบางส่วนเหลืออยู่บางส่วน)

(ต่อจากนั้นเป็นการถามให้จำนนต่อหลักการที่ว่า ถ้าละอันไหนได้ก็ละได้เด็ดขาดในเรื่องนั้น โดยยกพระพุทธานุญาตมาอ้าง ให้ผู้ตอบยอมจำนนว่า พระอริยสาวกที่เห็นธรรมย่อมละสัณกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส^๑ ได้ ไม่ใช่ละสัณกายทิฏฐิได้เพียงนิดหน่อย และวิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาสก็อย่างละนิดหน่อย มติที่เห็นผิดเรื่องละได้เพียงบางส่วนนี้เป็นของนิกายสมัตติยะ)

๕. เรื่องละกิเลส (ชหติกา)^๒

ถาม : บุญชย่อมละกามราคะ(ความกำหนัดในกาม) และพยาบาท (ความปองร้าย) ได้ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่ (เป็นการตอบด้วยความเห็นผิด เพราะบุญชยที่ได้มานั้น แม้จะไม่มีกามราคะและพยาบาทแต่ก็อาจกลับมีได้อีกเมื่อเสื่อมจากมาน)

(ต่อจากนั้นได้มีการถามตอบอีกมากมาย โดยยกพระพุทธานุญาตให้ฝ่ายตอบซึ่งสมมติว่าเป็นผู้เห็นผิดต้องยอมจำนนต่อเหตุผลว่า บุญชยละกามราคะและพยาบาทไม่ได้)

๖. เรื่องทุกอย่างมี (สัพพมัตติกา)

ถาม : ทุกอย่างมีอยู่ใช่ไหม

ตอบ : ใช่ (พึงทราบว่าเป็นคำตอบของฝ่ายเห็นผิด)

ถาม : ทุกอย่างมีในที่ทั้งปวงใช่ไหม

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

ถาม : ทุกอย่างมีในกาลทั้งปวงใช่ไหม

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

ถาม : ทุกอย่างมีโดยประการทั้งปวงใช่ไหม

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

^๑ ดูคำอธิบายในหน้า ๗๔๕ วรรคที่ ๔

^๒ อรรถกถาเรียกว่า ปชหติกา

ถาม : ทุกอย่างมีในสิ่งทั้งปวงใช่ไหม

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

ถาม : ความเห็นที่ว่า ความเห็นสิ่งทั้งปวงมี เป็นความเห็นผิดดังนี้ จัดว่าเป็น
ความเห็นชอบก็มีใช่ไหม

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

ถาม : อดีตมีอยู่ใช่ไหม

ตอบ : ใช่

ถาม : อดีต ดับแล้ว พ้นไปแล้ว แปรไปแล้ว มิได้ตั้งอยู่แล้ว ตั้งอยู่ไม่ได้แล้ว มิใช่หรือ

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าอย่างนั้น ท่านก็ไม่ควรกล่าวว่า อดีตมีอยู่

(หมายเหตุ ความเห็นผิดว่า ทุกสิ่งมีอยู่นี้เป็นของ นิกายลัทธิพัตติกวาทะ โดยตรง
ในที่นี้ได้แสดงให้เห็นการถามตอบ เพื่อให้จนแก่เหตุผลเพียงเล็กน้อย แต่ก็ชัดเจนพอจะแสดง
ว่า ได้มีการใช้เหตุผลหักล้างกันอย่างไบบ้าง การโต้ตอบยังมีอีกมากนับด้วยจำนวนร้อย ๆ
ได้แสดงไว้ในที่นี้เพียงสังเขป)

๗. เรื่องขั้นที่เป็นอดีต เป็นต้น (อดีตชั้นชาติกถา)^๑

ถาม : ขั้นทั้งหลายเป็นอดีตได้ไหม

ตอบ : ได้

ถาม : อายตนะ ชาติ เป็นอดีตได้ไหม

ตอบ : ได้

ถาม : อดีตมีอยู่ใช่ไหม

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(ต่อจากนั้นเป็นการถามตอบต่อไปอีกมากมายจนกว่าจะจบภายในหัวข้อนี้ มีข้อที่
พึงสังเกตเป็นพิเศษคือ ที่แล้ว ๆ มา ฝ่ายเห็นถูกเป็นฝ่ายตั้งคำถามรุกฝ่ายเห็นผิด แต่คราวนี้
เมื่อถึงข้อที่ ๗ อันมีประเด็นต่อเนื่องมาจากข้อที่ ๖ ฝ่ายเห็นผิดกลับเป็นฝ่ายถามรุกฝ่ายเห็นถูก
คือฝ่ายเห็นถูกถือว่า ขั้น อายตนะ ชาติ เป็นได้ทั้งอดีต อนาคต ปัจจุบัน แต่จะใช้คำว่า “อดีต”
ที่แปลว่า “มีอยู่” ได้ เฉพาะปัจจุบันเท่านั้น ข้อนี้ก็จริงเพราะที่เป็นอดีตก็ “มีแล้ว”

^๑ อรรถกถาเรียกชื่อว่า อดีตชั้นชาติกถา

หรือที่เป็นอนาคตก็ “จักมี” แต่ฝ่ายเห็นผิดซึ่งเป็นผู้ชักพยายามดื้อนให้อดีตกับอนาคต “มีอยู่” ให้ได้ ด้วยอ้างพระพุทธรูปต่าง ๆ แต่พระพุทธรูปนั้น ๆ ที่นำมาอ้าง ก็เพียงแสดงว่า ชันธเป็นอดีต อนาคต ปัจจุบันเท่านั้น มิได้มีตอนไหนที่แสดงว่า ชันธเป็นอดีต อนาคต “มีอยู่” เลย)

๘. เรื่องบางอย่างมี (เอกัจจมัตถิตติกา)

ถาม : อดีตมีอยู่ใช่ไหม

ตอบ : บางอย่างมี บางอย่างไม่มี

ถาม : หมายความว่า บางอย่างดับ บางอย่างไม่ดับ บางอย่างพ้นไป บางอย่างไม่พ้นไป บางอย่างแปรไป บางอย่างไม่แปรไป บางอย่างมิได้ตั้งอยู่ บางอย่างตั้งอยู่ บางอย่างตั้งอยู่ไม่ได้ บางอย่างตั้งอยู่ได้ ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นอกจากนั้นยังมีคำถามคำตอบอีกมากหลาย แต่คราวนี้กลับรูปเก่า คือฝ่ายถามเป็นฝ่ายเห็นถูก ฝ่ายตอบเป็นฝ่ายเห็นผิด ฝ่ายถามเป็นฝ่ายรุกให้ฝ่ายตอบจน ในข้อที่ถือผิดว่า อดีตบางอย่างมี บางอย่างไม่มี ซึ่งเป็นมติของนิกายกัสสปิกะ คำถามคำตอบได้กล่าวถึงเรื่องอนาคตกับปัจจุบันด้วย)

๙. เรื่องการตั้งสติ (สติปัฏฐานกา)

ถาม : ธรรมทั้งปวงเป็นสติปัฏฐาน (การตั้งสติ) ใช่ไหม

ตอบ : ใช่ (พึงทราบว่าเป็นคำตอบของฝ่ายเห็นผิด)

ถาม : หมายความว่า ธรรมทั้งปวงเป็นสติ เป็นอินทรีย์คือสติ เป็นกำลังคือสติ เป็นความระลึกชอบ เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือสติ เป็นเอกายนมรรค (ทางเป็นที่ไปอันเอก) เป็นธรรมให้ถึงความสิ้นไปแห่งกิเลส เป็นธรรมให้ถึงความตรัสรู้ เป็นธรรมให้ถึงความไม่ล่งสมกิเลส เป็นธรรมไม่มีอาสวะ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งสัญญา ๗ ๑ ธรรมทั้งปวงเป็นพุทธานุสสติ จนถึงอุปสมานุสสติ ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(ฝ่ายถามเป็นฝ่ายไล่เลียงเอาแก่ฝ่ายตอบซึ่งเป็นพวกเห็นผิด จับประเด็นผิดในธรรมบางข้อ เลยเข้าใจผิดว่าธรรมทั้งปวงเป็นสติปัฏฐาน ความเห็นผิดนี้เป็นของ นิกายอันธกะ ซึ่งภายหลังแตกออกเป็น ๔ นิกายคือ ปุพฺพเสลียะ อปรเสลียะ ราชคิริยะ สิทธัตถิกะ คำว่า ธรรมทั้งปวงเป็นสติปัฏฐานนั้น ว่าโดยเหตุผลทั่วไปก็ใช้ไม่ได้แล้ว เพราะคำว่า ธรรมทั้งปวง ย่อมหมายทั้งกุศลธรรม อกุศลธรรม และอัปายาทธรรม แต่สติปัฏฐานเป็นกุศลธรรม จึงไม่ควรกล่าวว่า ธรรมทั้งปวงเป็นสติปัฏฐาน)

๑๐. เรื่อง "มีอย่างนี้" เป็นต้น (เวทติกถา)

ถาม : อดีต อนาคต ปัจจุบัน มีอยู่ใช่ไหม^๑

ตอบ : มีอย่างนี้ ไม่มีอย่างนี้

ถาม : อันนั้นแหละมี อันนั้นแหละไม่มี ใช่ไหม (ทั้งสิ่งที่มีและไม่มี เป็นอันเดียวกัน ใช่หรือไม่)

ตอบ : ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอรรถกะ เป็นฝ่ายมีความเห็นผิดข้อนี้ คือเห็นว่าธรรมทั้งปวงชื่อว่ามีอยู่ โดยฐานะเป็นรูป เป็นต้น ชื่อว่าไม่มี คือเมื่อกล่าวถึงอดีต ก็ไม่มีอนาคตและปัจจุบัน เมื่อกล่าวถึงปัจจุบันและอนาคต ก็ไม่มีอดีต ฝ่ายถามเป็นฝ่ายชักให้จำนนต่อเหตุผล โดยชักตะล่อมว่าทั้งมีและไม่มี เป็นสิ่งเดียวกัน มีอรรถอันเดียวกันหรือ เมื่อฝ่ายตอบ (คือฝ่ายเห็นผิด) ปฏิเสธว่าไม่ควรกล่าวอย่างนั้น จึงสลับทับต่อไปว่า ถ้ามีและไม่มี มิได้หมายความว่าอย่างเดียวกัน ท่านก็ไม่ควรที่จะแสดงทูลุอย่างนี้)

๑๑. เรื่องผู้นำเข้าไปให้ (ปฐปะนการกถา)

ถาม : พระอรหันต์มีการปล่อยน้ำอสุจิหรือ

ตอบ : ใช่ (ฟังทราบว่าเป็นคำตอบของฝ่ายเห็นผิด)

ถาม : พระอรหันต์มีกามราคะ มีกามฉันทนวิภวณหรือ

ตอบ : ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น

ถาม : พระอรหันต์ไม่มีกามราคะ ไม่มีกามฉันทนวิภวณใช่ไหม

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าพระอรหันต์ไม่มีกามราคะ ไม่มีกามฉันทนวิภวณ ท่านก็ไม่ฟังกล่าวว่า พระอรหันต์มีการปล่อยน้ำอสุจิ

(นิกายปุพพเสลียะ กับ อปรเสลียะ มีความเห็นผิดว่า พระอรหันต์มีการปล่อยน้ำอสุจิให้เคลื่อน ฝ่ายชักจึงชักถามถึงกามราคะของพระอรหันต์ ซึ่งฝ่ายเห็นผิดยอมรับว่าไม่มี แต่ได้บ่ายเบี่ยงว่าท่านไม่ได้ทำเอง แต่เทวดาที่เป็นพวกมารนำเข้าไปให้ทางขุมขน เพื่อจะดูพระอรหันต์สงสัยเล่น ฝ่ายชักจึงชักอีกมากมายเพื่อให้ฝ่ายตอบยอมจำนน เช่น ถามว่า จะมีใครนำโสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล และอรหัตตผลเข้าไปให้พระอรหันต์ได้หรือไม่)

^๑ ความจริงถามที่ละข้อ แต่ในที่นี้เพื่อให้ได้ความ จึงรวมทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบันมาไว้ในคำถามเดียวกัน

๑๒. เรื่องความไม่รู้ (อัญญาณกถา)

ถาม : พระอรหันต์มีความไม่รู้ (อัญญาณ) ใช่มั้ย

ตอบ : ใช่ (พึงทราบว่าเป็นคำตอบของฝ่ายเห็นผิด)

ถาม : พระอรหันต์มีวิชาใช่มั้ย

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

ถาม : พระอรหันต์ไม่มีวิชาใช่มั้ย

ตอบ : ใช่

ถาม : พระอรหันต์ไม่มีวิชา ท่านไม่ควรกล่าวว่า พระอรหันต์มีอัญญาณ (ความไม่รู้) (นิกายปุพพเสลียะ มีความเห็นผิดว่า พระอรหันต์มีอัญญาณคือความไม่รู้ เพราะการที่ไม่รู้ชื่อของคนทั้งหลาย ก็นับเป็นอัญญาณอย่างหนึ่ง ทางพระพุทธศาสนาไม่ถือว่าการไม่รู้ชื่อของคน จะทำให้ดีขึ้นหรือเลวลงอย่างไร เพราะไม่ใช่กิเลส จึงไม่จัดเป็นอัญญาณ หรือวิชา อัญญาณหรือวิชาตามหลักพระพุทธศาสนาหมายถึงไม่รู้จักทุกข์ เหตุให้ทุกข์เกิด ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ถ้าไม่รู้จักจริงทั้งสี่ประการนี้ ก็ไม่สามารถพ้นไปจากทุกข์ได้ แต่ นิกายปุพพเสลียะ ไม่เข้าใจอย่างนั้น ฝ่ายชักจิงไล่เลียดังกล่าวแล้ว)

๑๓. เรื่องความสงสัย (กังขาณกถา)

๑๔. เรื่องการบอกของผู้อื่น (ปรวิตารณกถา)

อีก ๒ เรื่องนี้ ก็มีเค้าความทำนองเดียวกับข้อที่ ๑๒ คือ นิกายปุพพเสลียะ เข้าใจว่า พระอรหันต์ยังมีความไม่รู้ ยังมีความสงสัย ยังต้องอาศัยผู้อื่นบอกเล่า จึงมีการชักใช้ให้เห็นจริงว่า พระอรหันต์ไม่มีวิชา ไม่มีความสงสัยในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ฯ ล ฯ ไม่ต้องมีผู้อื่นบอกกล่าวในธรรมที่ท่านรู้แจ้งเห็นจริงทั้งสามเรื่อง คือข้อที่ ๑๒ ถึง ๑๔ นี้ อรรถกถารวมเป็นเรื่องเดียวกัน

๑๕. เรื่องการเปล่งวาจา (วจีเณทกถา)

ถาม : ผู้เข้าฌานที่ ๑ ในขณะแห่งโสตาปัตติมรรค มีการเปล่งวาจาใช่มั้ย

ตอบ : ใช่ (พึงทราบว่าเป็นคำตอบของผู้มีความเห็นผิด)

ถาม : ผู้เข้าโลกียสมาบัติในที่ทั้งปวง ในกาลทั้งปวง ทุกประเภท มีการเปล่งวาจาใช่มั้ย

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายปุพฺพเสลียะ เป็นต้น เข้าใจว่า ท่านผู้เข้าฌานที่ ๑ ในขณะแห่งโสตปฏิบัติมรรค มีการเปล่งวาจาว่า “ทุกข์” คือเห็นจริงในเรื่องทุกข์ ถึงกับเปล่งวาจาออกมา แต่ตามความเป็นจริง ไม่มีการเปล่งวาจาเช่นนั้น)

๑๖. เรื่องการนำมาซึ่งความรู้ในทุกข์ (ทุกข์หาทราบกถา)

ถาม : การนำมาซึ่งความรู้ในทุกข์ เป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรคใช้ไหม

ตอบ : ใช่

ถาม : ผู้ใดผู้หนึ่งกล่าวว่า “ทุกข์” ผู้นั้นทุกข์ เชื่อว่าเจริญมรรคใช้ไหม

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น (ถ้าตอบว่า ใช่ ก็จะชักต่อไปอีกว่า)

ถาม : บุณฺณ (คนที่ยังหนีไปด้วยกิเลส) ซึ่งเป็นคนเขลาที่ดี ผู้สามารถดาบิตาก็ดี ผู้ฆ่าพระอรหันต์ก็ดี มีทำร้ายพระพุทธเจ้าถึงยังพระโลหิตให้ห้อก็ดี ผู้ทำสงฆ์ให้แตกกันก็ดี กล่าววาจาว่า “ทุกข์” ดังนี้จะชื่อว่าเจริญมรรคหรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายปุพฺพเสลียะ มีความเห็นผิดว่า ผู้เปล่งวาจาว่า “ทุกข์ ทุกข์” ย่อมนำมาซึ่งความรู้ในทุกข์และการนำมาซึ่งความรู้ในทุกข์นั้น เป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค จึงมีการชักให้เห็นว่า คนเลว ๆ ที่เปล่งวาจาว่า ทุกข์ ทุกข์ได้)

๑๗. เรื่องความตั้งอยู่แห่งจิต (จิตตฐิติกถา)

ถาม : จิตดวงหนึ่งย่อมตั้งอยู่ตลอดวันใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่ (พึงทราบว่าเป็นการตอบด้วยความเห็นผิด)

ถาม : ครึ่งวันเป็นขณะเกิด อีกครึ่งวันเป็นขณะดับใช่ไหม

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิด เพราะเห็นจิตในสมาบัติ กับภวังคจิต เป็นไปต่อเนื่องกัน จึงเข้าใจว่าจิตดวงเดียวกันนั้น ตั้งอยู่ยั่งยืน วันหนึ่ง สองวัน หรือตลอดเดือนปี ตลอดกับปี ถึงแปดหมื่นสี่พันกับปี ฝ่ายชักได้ชักให้ค้ำถึงระดับระยะเกิด และพระพุทธภาษิตที่ว่า ในคืนหนึ่งวันหนึ่ง จิตเป็นอันมากเกิดขึ้นและดับไป)

๑๘. เรื่องถ่านไฟร้อน (กุกกุพฺพกถา)

ถาม : ลังขารทั้งปวง ไม่มียกเว้น เป็นเหมือนถ่านไฟร้อนใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่ (พึงทราบว่าเป็นการตอบด้วยความเห็นผิด)

ถาม : สุขเวทนา สุขทางกาย สุขทางจิต สุขอันเป็นทิพย์ สุขอันเป็นของมนุษย์ ฯ ล ฯ
 สุขอันประกอบด้วยอาสวะ สุขอันไม่ประกอบด้วยอาสวะ ฯ ล ฯ สุขอันเกิดจาก
 ความสงบ สุขอันเกิดจากการตรัสรู้มีอยู่ มีใช่หรือ

ตอบ : มีอยู่

ถาม : ถ้าสุขเช่นนั้นมีอยู่ ท่านก็ไม่ควรกล่าวว่า สังขารทั้งปวง ไม่มียกเว้น เป็นเหมือน
 ถ่านไฟร้อน

(นิกายโคกุกิยะ เป็นเจ้าของความเห็นผิดข้อนี้ มีผู้สันนิษฐานว่า ชื่อของนิกายนี้
 มาจากคำว่า กุกุกุพะ คือถือว่าสังขารมีลักษณะเหมือนถ่านไฟร้อน ฝ่ายค่านิจังชักให้ยอมรับว่า
 ความสุขต่าง ๆ ชนิด ยังมีอยู่ เหตุไฉนจึงกล่าวยืนยันแต่แง่เดียวโดยไม่มีข้อยกเว้น)

๑๙. เรื่องการตรัสรู้โดยลำดับ (อนุบุพพาทิสมยกา)

ถาม : การตรัสรู้โดยลำดับ (ตรัสรู้ไปที่ละเล็กทีละน้อย) มีอยู่ใช่ไหม

ตอบ : ใช่

ถาม : บุคคลย่อมเจริญโสดาปัตติผลทีละเล็กทีละน้อย ใช่ไหม

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

ถาม : บุคคลย่อมทำให้แจ้งโสดาปัตติผลทีละเล็กทีละน้อย ใช่ไหม

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(มีการถามตอบไล่เลียงไปจนถึงมรรคผลชั้นสูง ความเห็นผิดข้อนี้ เป็นของ นิกาย
 อันธกะ สัพพัตถิกวาทะ สมิตียะ ภทธานิกะ เพราะเข้าใจผิดในพระพุทธานุชาตที่ว่า “ผู้มี
 ปัญญาพึงชำระมลทินของตนไปที่ละน้อย ทีละขณะ โดยลำดับ เหมือนช่างทองชำระมลทิน
 ของเงินฉะนั้น” โดยเข้าใจว่า ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตติผล เมื่อเห็นพระอริยสัจข้อที่ ๑
 ก็ละกิเลสได้บางส่วน เมื่อเห็นข้อที่ ๒ จนถึงข้อที่ ๔ ก็ละได้อีกบางส่วน เมื่อบรรลุมรรคผล
 ครบ ๔ ชั้น จึงละกิเลสได้ ๑๖ ส่วน (คือใช้หลักอริยสัจ ๔ เป็นตัวคูณมรรคผล ๔ ชั้น) ซึ่ง
 ขัดกับพระพุทธานุชาต^๑ ที่ว่า เมื่อตรัสรู้หรืออริยสัจนั้น มีใช่เห็นทีละข้อ แต่เห็นพร้อมกันหมด

^๑ ส.ม.ท. ๑๙/๑๗๑๑/๔๕๓

ทุกข้อ และพระพุทธานุญาตที่ว่า ในสมัยใดอริยสาวกเกิดดวงตาเห็นธรรมว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา ในสมัยนั้นอริยสาวกนั้นย่อมละได้ซึ่งสัญญา ๓ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สัสสพตปรามาส^๑ อันแสดงว่าละได้พร้อมกันหมดทั้งสามอย่าง)

๒๐. เรื่องโวหาร (โวหารกถา)

ถาม : โวหาร (คือถ้อยคำที่กล่าวเรียกขานสิ่งต่าง ๆ) ของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าเป็นโลกุตตระ (คือพ้นจากโลก) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่ (พึงทราบว่าเป็นการตอบด้วยความเห็นผิด)

ถาม : โวหารนั้น ย่อมกระทบในเหตุที่เป็นโลกุตตระ ไม่กระทบในเหตุที่เป็นโลกียะ บุคคลย่อมรู้โวหารนั้นด้วยวิญญานอันเป็นโลกุตตระ มิใช่ด้วยวิญญานอันเป็นโลกียะ สากวเท่านั้นย่อมรู้ บุคคลไม่รู้ ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(ความเห็นผิดเรื่องที่ว่า โวหารของพระพุทธเจ้าเป็นโลกุตตระนี้ เป็นของนิกายอันธกะ ฝ่ายชกจึงต้องชักต้อนให้จำนนว่า ถ้าโวหารหรือถ้อยคำเป็นโลกุตตระแล้ว มิต้องใช้เหตุโลกุตตระพึงจึงรู้เรื่องหรือ นอกจากนั้น วิญญานคือความรู้แจ้งอารมณ์ทางเหตุ มิต้องเป็นโลกุตตระด้วยหรือ เมื่อฝ่ายเห็นผิดตอบปฏิเสธ จึงล้าทับว่า เพราะเหตุนี้ จึงไม่ควรกล่าวว่า โวหารของพระพุทธเจ้าเป็นโลกุตตระ)

๒๑. เรื่องนิโรธความดับทุกข์ (นิโรธกถา)

ถาม : นิโรธ (ความดับ) มีสองใช่ไหม

ตอบ : ใช่

ถาม : ทุกขนิโรธ (ความดับทุกข์) มีสองใช่ไหม

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายมคิสาสกะ กับ นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดว่า นิโรธสองอย่าง คือ อปปฏิสังขานิโรธ (ความดับมิใช่ด้วยโลกุตตรญาณ) กับ ปฏิสังขานิโรธ (ความดับด้วยโลกุตตรญาณ) รวมเป็นนิโรธสองอย่างด้วยกัน ฝ่ายถามจึงชักให้จนด้วยถามว่า ทุกขนิโรธ (ความดับทุกข์) ทุกขนิโรธัจจ (ความจริงคือความดับทุกข์) ทุกขัจจ (ความจริงคือทุกข์) สมุทยัจจ (ความจริง

^๑ ดูคำอธิบายศัพท์ในหน้า ๗๔๕ วรรคที่ ๔

คือเหตุให้เกิดทุกข์) และมคคสังข์ (ความจริงคือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์) เป็นต้น มีพลอย
มีอย่างละสองไปด้วยหรือ คือตามความจริงการดับที่เป็นโลกียะ จะจัดเข้าในนิโรธสังข์ไม่ได้
เพราะยังเกิดขึ้นได้อีก นิโรธที่แท้จริงจึงมีอย่างเดียวนั่น นั่นคือที่เป็นโลกุตตระ)

๒๒. เรื่องกำลัง (พลกถา)

ถาม : กำลังแห่งพระตถาคต เป็นของทั่วไปแก่พระสาวก ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : กำลังแห่งพระตถาคต ก็คือกำลังแห่งพระสาวก กำลังแห่งพระสาวก ก็คือ
กำลังแห่งพระตถาคตอย่างนั้นหรือ

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิด เพราะจับความในพระสูตร ในอนุรุทธสังยุตต์ที่ว่า
เพราะเจริญทำให้มากซึ่งสติปัฏฐาน ๔ ก็ย่อมรู้ฐานะ อฐานะ ตามความจริง เป็นเหตุให้เข้าใจผิด
ว่า กำลังแห่งพระตถาคตเป็นของสาธารณะแก่พระสาวก ฝ่ายค่านิจังชักต้อนให้เห็นว่า ไม่
เสมอกัน)

๒๓. เรื่องญาณเป็นอริยะ (อริยัตติกา)

ถาม : ความรู้ตามความเป็นจริงในฐานะและอฐานะ เป็นกำลังแห่งพระตถาคต
เป็นอริยะ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ญาณนั้น เป็นมรรค ผล นิพพาน โสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผล เป็นต้นหรือ

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิด ญาณ ๑๐ นั้น เป็นอริยะทั้งหมด คือมิใช่อาสวัชยญาณ
(ญาณอันเป็นเหตุสิ้นอาสวะ) เท่านั้น ที่เป็นอริยะ แม้ญาณ ๔ ข้อข้างต้น ก็เป็นอริยะ
ด้วย ฝ่ายถามจึงชักว่า ญาณข้อใดข้อหนึ่งใน ๔ ข้อนั้น เป็นมรรค เป็นผล หรือว่าเป็นนิพพาน
ท่านจึงกล่าวว่าเป็นอริยะ ถ้ามิใช่มรรคผลหรือนิพพาน ก็ไม่ควรกล่าวว่า เป็นอริยะ)

๒๔. เรื่องจิตหลุดพ้น (วิมุจจติกา)

ถาม : จิตมีราคะ ย่อมหลุดพ้นใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : จิตที่ประกอบด้วยราคะ เกิดพร้อมกับราคะ ระคนด้วยราคะ ฯ ล ฯ เป็นจิต
เศร้าหมอง ย่อมหลุดพ้นใช่ไหม

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดว่า จิตหลุดพ้น ไม่จำเป็นต้องเป็นจิตของผู้ปราศจากราคะ แม้จิตที่ประกอบด้วยราคะก็หลุดพ้นได้ เปรียบเหมือนผ้าที่จะพ้นจากมลทิน ไม่จำเป็นต้องเป็นผ้าที่สะอาดแล้วเท่านั้น แม้ผ้าที่สกปรกเมื่อซักเข้าก็พ้นจากมลทินได้ ปัญหาเรื่องนี้ เป็นเพียงโวหาร ประเด็นสำคัญอยู่ที่ขณะหลุดพ้น เดิมจิตจะเป็นอย่างไรมาก็ตามที แต่ขณะ หลุดพ้นจะต้องปราศจากราคะ เพราะฉะนั้น ฝ่ายชกจึงชี้ว่า จิตที่หลุดพ้นเป็นจิตที่มีราคะ มีความเศร้าหมองเช่นนั้นหรือ)

๒๕. เรื่องจิตกำลังหลุดพ้น (วิมุจจมานกถา)

ถาม : จิตหลุดพ้นแล้ว กำลังหลุดพ้น ใช่หรือไม่ (ทั้งหลุดพ้นแล้ว ทั้งกำลังหลุดพ้น)

ตอบ : ใช่

ถาม : จิตหลุดพ้นแล้วบางส่วน ยังไม่หลุดพ้นบางส่วน ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(ความเห็นผิดข้อนี้เนื่องกันกับข้อ ๒๔ คือมีความเห็นว่า จิตที่หลุดพ้นด้วยฌาน อันเป็นวิกขัมภณวิมุติ คือหลุดพ้นด้วยการข่มไว้ ชื่อว่ากำลังหลุดพ้นด้วยสมุจเฉทวิมุติ คือหลุดพ้นด้วยการตัดขาด ในขณะที่แห่งมรรค ฝ่ายชกจึงโต้แย้งว่า บางส่วนหลุดพ้น บางส่วน ยังไม่หลุดพ้นใช่หรือไม่)

๒๖. เรื่องบุคคลที่ ๘ (อัญญมกกถา)

ถาม : บุคคลที่ ๘ (ผู้ตั้งอยู่ในโสตาปัตติมรรค) ละเครื่องรั้งรัดคือทิวฐิ (ความเห็น) ได้ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : บุคคลที่ ๘ เป็นพระโสตาบัน หรือท่านผู้ตั้งอยู่ในโสตาปัตติผล ฯ ล ฯ ใช่ไหม

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(ความเห็นผิดข้อนี้ เป็นของ นิกายอันธกะ และ สมัตติยะ ซึ่งเห็นว่า บุคคลที่ ๘ คือ ผู้ตั้งอยู่ในโสตาปัตติมรรค ละกิเลสที่รั้งรัดจิตได้ ๒ อย่าง^๑ เพราะไม่มีกิเลสฟุ้งขึ้นในขณะแห่ง อนุโลมโคตรภูและมรรค ฝ่ายถามจึงชี้ว่า บุคคลที่ ๘ เป็นพระโสตาบันหรือ ซึ่งฝ่ายเห็นผิด ต้องยอมรับว่าไม่ใช่ เพราะผู้จะละได้ต้องเป็นพระโสตาบัน หรือผู้ตั้งอยู่ในโสตาปัตติผลแล้ว เท่านั้น)

^๑ คือทิวฐิ ความเห็นผิด และวิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย

๒๗. เรื่องอินทรีของบุคคลที่ ๘ (อัฐมกัสส อินทรีกถา)

ถาม : บุคคลที่ ๘ (ผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค) ไม่มีอินทรี^๑ คือศรัทธาใช่ไหม

ตอบ : ใช่

ถาม : บุคคลที่ ๘ ไม่มีศรัทธาหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดว่า บุคคลที่ ๘ คือท่านผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค กำลังได้อินทรีในขณะแห่งมรรค ไม่ใช่ได้เสร็จแล้ว ผู้ชักจูงชักให้จำนนด้วยเหตุผลหลายข้อ พร้อมทั้งพระพุทธานิเทศในสังยุตตนิกาย ลมहा ๑๙/๘๔๔/๒๑๓ ที่ว่าพระอริยบุคคลผู้ปฏิบัติ เพื่อให้แจ้งในโสดาปัตติผล (คือท่านผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค) ก็มีอินทรี ๕ มีศรัทธา เป็นต้น มีปัญญาเป็นที่สุด)

๒๘. เรื่องดาตัพย์ (ทิพพจักขุกถา)

ถาม : ดาเนื้อ (มังสจักขุ) อันธรรมะอุปถัมภ์แล้ว ย่อมเป็นดาตัพย์ (ทิพพจักขุ) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ดาเนื้อคือดาตัพย์ ดาตัพย์คือดาเนื้อหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ และ สมัตติยะ มีความเห็นผิดว่า ดาเนื้อ ซึ่งได้ธรรมะคือฌานที่ ๔ สนับสนุนแล้วย่อมเชื่อว่าเป็นดาตัพย์ ฝ่ายถามจึงชักให้จำนนด้วยคำถามมากมาย รวมทั้งการอ้างพระพุทธานิเทศในอิติวุตตกะ ซึ่งว่าด้วยจักขุ ๓ ประการ คือ มังสจักขุ (ดาเนื้อ) ทิพพจักขุ (ดาตัพย์) ปญญาจักขุ (ตาปัญญา) มิได้รวมดาเนื้อกับดาตัพย์เข้าด้วยกัน)

๒๙. เรื่องหุทิพย์ (ทิพพโสตกถา)

ข้อนี้มีคติด้านเดียวกับเรื่องดาตัพย์ เป็นแต่เปลี่ยนเรื่องมาเป็นหุทิพย์เท่านั้น เป็นแต่พระพุทธานิเทศที่อ้างแสดงว่าหุมี ๒ อย่าง คือมังสโสตะ (หุเนื้อ) และทิพโสตะ (หุทิพย์)

๓๐. เรื่องญาณรู้ถึงสัตว์ผู้เกิดตามกรรม (ยถากัมมุปคตญาณกถา)

ถาม : ญาณรู้ถึงสัตว์ที่เกิดตามกรรม คือดาตัพย์ใช่ไหม

ตอบ : ใช่

^๑ อินทรี คือธรรมอันเป็นใหญ่ในหน้าที่ของตน

ถาม : คือทำในใจถึงสัตว์ผู้เกิดตามกรรมด้วย เห็นรูปด้วย ตาทิพย์ด้วย อย่างนั้นหรือ

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(ข้อนี้เกี่ยวโยงมาจากข้อที่ ๒๘ คือเกิดความเห็นผิดขึ้นว่า ญาณที่รู้ถึงสัตว์ผู้เกิดตามกรรม คือทิพยจักขุ หรือตาทิพย์ ฝ่ายชกค้านได้ชักให้ยอมรับว่า บุคคลบางคนไม่มีทิพยจักขุ แต่ก็มีปัญญาชนิดนี้ได้ จึงไม่ควรกล่าวว่า ญาณชนิดนี้กับทิพยจักขุเป็นอันเดียวกัน)

๓๑. เรื่องความสำรวม (สังวรภา)

ถาม : ความสำรวมมีในเทพทั้งหลาย ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ความไม่สำรวมมีในเทพทั้งหลาย ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(อรรถกถาไม่ได้บอกว่าเป็นของนิกายใด แต่ก็พอสันนิษฐานได้ว่า สืบเนื่องมาจากข้อ ๒๘ ซึ่งเป็นมติของนิกายอันธกะ และนิกายสมัตติยะ ความเห็นผิดนั้นเกิดขึ้น เพราะเห็นว่า เทพชั้นดาวดึงส์ขึ้นไป ย่อมไม่ก่อเวร (ไม่ละเมิดศีล ๕) เพราะฉะนั้น จึงเชื่อว่ามีสำรวมตามความจริงปัญหาเรื่องการละเมิดศีล ๕ ไม่มี จึงไม่ควรกล่าวว่า มีหรือไม่มีความสำรวม เพราะเทพเหล่านั้นเป็นผู้ไม่ละเมิดศีล ๕ โดยปกติธรรมดาอยู่แล้ว)

๓๒. เรื่องไม่มีสัญญา คือความจำได้หมายรู้ (อสังกตญาณ)

ถาม : สัญญามีอยู่ในพวกอสังกตสัตว์ (สัตว์พวกไม่มีสัญญา หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อสังกตสัตว์) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่ (พึงทราบว่าเป็นการเห็นผิดแท้)

ถาม : สัตว์เหล่านั้นมีภพของผู้มีสัญญา (สัญญาภพ) เป็นต้นหรือ

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นว่า เพราะมีพระพุทธานุญาตว่า “วิญญูณย่อมมีเพราะสังขารเป็นปัจจัย” และเพราะมีพระพุทธานุญาตว่า “ชื่อว่าปฏิสนธิ (การถือกำเนิด) เว้นจากวิญญูณย่อมมีไม่ได้” ก็เลเทพเหล่านั้นย่อมเคลื่อนจากกายนั้น เพราะสัญญาเกิดขึ้น” ฉะนั้น อสังกตสัตว์ จึงมีสัญญาทั้งในขณะจุติและปฏิสนธิ ฝ่ายชกจึงชักค้านว่า ถ้าอย่างนั้น อสังกตสัตว์ ก็เป็นอสังกตสัตว์เฉพาะตอนตั้งอยู่ แต่ตอนเคลื่อนตอนเกิดเป็นสัญญาสัตว์ มีสัญญาภพเฉพาะตอนตั้งอยู่ แต่ตอนเคลื่อนตอนเกิดมีสัญญาภพ มีชั้น ๑ เฉพาะตอนตั้งอยู่ แต่ตอนเคลื่อนตอนเกิด มีชั้น ๕ อย่างนั้นหรือ ซึ่งฝ่ายเห็นผิดจำต้องปฏิเสธ)

๓๓. เรื่องแนวสัจญานาสัจญายตนะ (แนวสัจญานาสัจญายตนกถา)

ถาม : ในแนวสัจญานาสัจญายตนะ (อายตนะที่มีสัจญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัจญาก็ไม่ใช่) ไม่ควรกล่าวว่ามีสัจญะ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : เทพพวกแนวสัจญานาสัจญายตนะ มีอสังขกาย (ภพของผู้ไม่มีสัจญะ) เป็นต้น เช่นนั้นหรือ

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดว่า คำว่า อายตนะที่มีสัจญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัจญาก็ไม่ใช่ ทำให้ไม่ควรกล่าวว่ามีสัจญะในภพนั้น ฝ่ายค้านจึงซักว่า ถ้าอย่างนั้น ก็มีอสังขกาย คือมีความเป็นอยู่แบบอสัญญีสัตว์ ใช่ไหม ซึ่งฝ่ายเห็นผิดจำต้องปฏิเสธ)

๓๔. เรื่องพระอรหันต์พึงเป็นคฤหัสถ์ได้ (คิหิสส อรหตติกถา)

ถาม : พระอรหันต์พึงเป็นคฤหัสถ์ได้ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : พระอรหันต์ยังมีเครื่องร้อยรัดของคฤหัสถ์หรือ

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(ความจริงเรื่องนี้เป็นเพียงโวหาร คือ นิกายอุตตรাপถกะ มีความเห็นว่า มีคฤหัสถ์หลายคนที่เป็นพระอรหันต์ เช่น ยศกุลบุตร สันตติมหาอำมาตย์ จึงกล่าวอย่างนั้น แต่ฝ่ายค้านซักว่า ถ้าอย่างนั้นพระอรหันต์ก็มีกิเลสของคฤหัสถ์ใช่หรือไม่ ตามข้อเท็จจริง มีคฤหัสถ์หลายคนได้บรรลุอรหัตตผล แต่เมื่อบรรลุเป็นพระอรหันต์ ความเป็นอยู่ทุกอย่างก็ต่างไปจากคฤหัสถ์ คือ ไม่ครองเรือน ไม่เสพงาม ไม่ดำรงชีวิตแบบชาวโลก เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรกล่าวว่า พระอรหันต์เป็นคฤหัสถ์)

๓๕. เรื่องความเกิด (อุปปัตติกถา^๑)

ถาม : บุคคลย่อมเป็นพระอรหันต์พร้อมกับการเกิดได้ ใช่หรือไม่

ตอบ : ได้ (พึงทราบว่าเป็นผิดแท้)

^๑ คำนี้อ่านว่า อุปะตติ แปลตามศัพท์ว่า การเข้าถึง คือเกิด เป็นคำใกล้เคียงคำว่า อุปปตติ ซึ่งแปลว่า เกิดขึ้น จึงหมายเหตุไว้เป็นที่สังเกต

ถาม : บุคคลย่อมเป็นพระโสดาบันพร้อมกับการเกิดได้ ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอุตตราบถกะ มีความเห็นผิดว่า พระบาลีว่า “ย่อมเป็นอุปาทิกะ ปรินิพพาน ในภพนั้น” จึงหมายความว่า บุคคลที่เกิดในชั้นสุทธาวาส ย่อมเป็นพระอรหันต์พร้อมกับการเกิด ซึ่งตามความจริงมิใช่เช่นนั้น หากหมายความว่า ต้องเกิดเสียก่อน แล้วจึงจะเป็นพระอรหันต์ในภายหลัง)

๓๖. เรื่องไม่มีอาสวะ (อนาสวกถา)

ถาม : ธรรมทั้งปวงของพระอรหันต์ไม่มีอาสวะ คือกิเลสที่ต้องสันดาน ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ธรรมทั้งปวงเป็นมรรคผลหรือนิพพาน เป็นต้น ใช่ไหม

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอุตตราบถกะ มีความเห็นว่า ผิด ธรรมทั้งปวงของพระอรหันต์ย่อมไม่มีอาสวะ ทั้งสิ้น คำว่าธรรมทั้งปวง ทำให้เกิดความหมายยุ่งยาก เพราะถ้าพระอรหันต์มีจิวร จิวรก็เป็นของไม่มีอาสวะ เมื่อให้จิวรนั้นไป จะว่าจิวรนั้นไม่มีอาสวะหรือ ความจริงจึงไม่ควรกล่าวว่า ธรรมทั้งปวงของพระอรหันต์ไม่มีอาสวะ เพราะจะมีความหมายคลุมไปถึงร่างกาย เครื่องใช้)

๓๗. เรื่องพระอรหันต์ ประกอบด้วยอะไรบ้าง (สมันนาคตกถา)

ถาม : พระอรหันต์ประกอบด้วยผล ๔ หรือ

ตอบ : ใช่

ถาม : พระอรหันต์ประกอบด้วยผัสสะ ๔ เวทนา ๔ สัญญา ๔ เจตนา ๔ จิต ๔ ฌริทธา ๔ จนถึงปัญญา ๔ อย่างนั้นหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอุตตราบถกะ มีความเห็นว่า พระอรหันต์ประกอบด้วยผล ๔ คล้ายกับที่คนปัจจุบันพูดว่าผู้สำเร็จมัธยม ๘ เป็นผู้ประกอบด้วยมัธยม ๑ ๒ ๓ ถึง ๘ ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องกล่าวอย่างนั้น เวลาแสดงความรู้ ก็แสดงแต่ชั้นสูงสุด เพราะในชั้นต่ำกว่านั้นตนผ่านพ้นมาแล้ว ถ้าจะนำมากล่าวด้วยก็จะเหมือนพูดเล่น เช่น ถามว่า มีความสำเร็จขั้นไหน ก็จะต้องตอบว่า สำเร็จขั้นประถม ๑ ๒ ๓ ๔ มัธยม ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ซึ่งไม่จำเป็น)

๓๘. เรื่องพระอรหันต์ประกอบด้วยอุเบกขา (อุเบกขาสมันนาคตกถา)

ถาม : พระอรหันต์ประกอบด้วยอุเบกขา (ความวางเฉย) ๖ อย่าง ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : พระอรหันต์ประกอบด้วยผัสสะ ๖ เวทนา ๖ เป็นต้นหรือ

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(เรื่องนี้ก็เป็นเรื่องโวหารเช่นเดียวกัน พระอรหันต์เป็นผู้มีความวางเฉยในทวารทั้งหก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้ แต่จะใช้ความวางเฉยนั้นทางไหน ก็ทำที่ละทาง ไม่ใช่ทำพร้อมกันทั้งหกทาง ในขณะเดียวกัน)

๓๙. เรื่องเป็นพระพุทธรเจ้าเพราะโพธิ (โพธิยา พุทธโธติกา)

ถาม : บุคคลย่อมเป็นพระพุทธรเจ้าเพราะโพธิ (ความตรัสรู้ หรือคุณเครื่องให้ตรัสรู้) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : เมื่อโพธิดับแล้ว ก็ไม่เป็นพระพุทธรเจ้าอย่างนั้นหรือ

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(เรื่องนี้ก็เป็นเรื่องของโวหารเช่นกัน คือ นิกายอุตตราปถกะ มีความเห็นอย่างนั้น คำว่า โพธิหมายถึงมัคคญาณ ๔ และสัมพัฏฐญาณ การกล่าวอย่างนั้นก็เป็นกรณียกิจที่ต้องในสำนวนธรรมดา แต่ถ้าวเระห้อยอย่างลึกซึ้ง ก็ไม่ควรกล่าว เพราะโพธิเป็นได้ทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบัน ในขณะที่โพธิเป็นอดีต ความเป็นพระพุทธรเจ้าจะมีพลอยหมดไปด้วยหรือ ถ้าวเระห้อยให้ขึ้นอยู่แก่โพธิเท่านั้น)

๔๐. เรื่องลักษณะ (ลักษณกถา)

ถาม : ผู้ประกอบด้วยลักษณะ เป็นพระโพธิสัตว์ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ผู้ที่ประกอบด้วยลักษณะบางส่วน ก็เป็นพระโพธิสัตว์บางส่วนหรือ

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอุตตราปถกะ มีความเห็นอย่างนี้ แต่ก็มีปัญหาว่า พระเจ้าจักรพรรดิก็ประกอบด้วยลักษณะเหมือนกัน พระเจ้าจักรพรรดิมีเป็นพระโพธิสัตว์ไปด้วยหรือ การกล่าวอย่างนี้จึงชื่อว่าผิดหลักตรรกศาสตร์ เช่น กล่าวว่า คนพูดภาษาไทยเป็นคนไทย คนชาติอื่นพูดภาษาไทยมิเป็นคนไทยไปด้วยหรือ)

๔๑. เรื่องกำหนดลงมาเกิด (นียาโมกกันตีกถา)

ถาม : พระโพธิสัตว์มีกำหนดลงมาเกิดประพบัติพรหมจรรย์ในพระธรรมวินัยของ
พระผู้มีพระภาคพระนามว่า กัสสปะ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : พระโพธิสัตว์เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระนามว่า กัสสปะ หรือ

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(ในกายอันธกะ มีความเห็นผิดว่า พระโพธิสัตว์จะต้องมีกำหนด หรือมีธรรมดาที่
จะต้องลงมาเกิดประพบัติพรหมจรรย์ในพระพุทธรูปเจ้าบางพระองค์ เช่น พระกัสสปะ เพราะ
จับความในสมุทฺติการสูตร^๑ ฝ่ายชกจึงชักว่า พระโพธิสัตว์มาเป็นสาวก และพระสาวกกลายเป็น
พระพุทธรูปเจ้าหรือ ตามความจริงพระโพธิสัตว์ในระหว่างที่บำเพ็ญบารมี อาจเกิดใน
สมัยของพระพุทธรูปเจ้าพระองค์ใดก็ได้ จะออกบวชหรือไม่ก็ได้ ข้อสำคัญคือไม่ได้ตรัสรู้
บรรลุมรรคผลในสมัยที่กำลังบำเพ็ญบารมีนั้น ต่อมาในชาติสุดท้ายจึงได้ตรัสรู้ด้วยความ
สามารถในการค้นคว้าและประพฤติปฏิบัติของพระองค์เอง)

๔๒. เรื่อง "ประกอบด้วยคุณธรรม" อีกข้อหนึ่ง (อปรานิสมันนาคตกถา)

ถาม : บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอริยัตถผล (ผู้ตั้งอยู่ในอริยัตถมรรค)

ประกอบด้วยผลทั้งสาม (โสดาปัตติผล สกาคามีผล อนาคามีผล) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอริยัตถผล ประกอบด้วยผัสสะ ๔ เวทนา ๔
เป็นต้นหรือ

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(ในกายอันธกะ มีความเห็นผิดทำนองเดียวกับข้อที่ ๓๗ ซึ่งกล่าวมาแล้ว เหตุผลใน
การชักให้จำนนก็อย่างเดียวกัน ต่างแต่ในข้อนี้กล่าวถึงพระอรหันต์ ในข้อนี้กล่าวถึงท่าน
ผู้ตั้งอยู่ในอริยัตถมรรค)

๔๓. เรื่องการละสัญญาโยชนทั้งหมด (สัพพสัญญาโยชนปหานกถา)

ถาม : การละสัญญาโยชน (กิเลสเครื่องร้อยรัดหรือผูกมัด) ทั้งปวง เป็นความเป็น
พระอรหันต์หรือ

ตอบ : ใช่

^๑ ดูหน้า ๖๓๗ สมุทฺติการสูตร

ถาม : สัญโญชน์ทั้งปวง อันอรหัตตมรรคย่อมละใช้หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดว่า คำว่า การละสัญโญชน์ทั้งปวงได้ เป็นความเป็นพระอรหันต์ ความจริงพูดอีกอย่างหนึ่งก็ไม่ผิด แต่ที่ถูกคัดค้านก็เพราะในสัญโญชน์ทั้ง ๑๐ นั้น โสตาปัตติมรรคละมาแล้ว ๓ อนาคามีมรรคละมาแล้วอีก ๒ รวมเป็น ๕ อรหัตตมรรคละอีก ๕ จึงไม่ควรกล่าวว่า อรหัตตมรรคละสัญโญชน์หมดทุกข้อ เพราะความจริงข้อต้น ๆ มรรคอื่นละมาแล้วเสร็จแล้ว เรื่องนี้ดูเป็นปัญหาทางสำนวนโวหารมากกว่า)

๔๔. เรื่องหลุดพ้น (วิมุตตกถา^๑)

ถาม : วิมุตติญาณเป็นตัวหลุดพ้นหรือ

ตอบ : ใช่

ถาม : วิมุตติญาณทุกอย่างเป็นตัวหลุดพ้นหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(คำว่า วิมุตติญาณ หมายความว่า ญาณ ๔ ประการ คือ วิปัสสนาญาณ มัคคญาณ ผลญาณ และปัจจเวกขณญาณ เพราะเป็นตทั้งควิมุตติ สมุจเจทวิมุตติ และปฏิบัติสัททวิมุตติ โดยลำดับ ส่วนปัจจเวกขณญาณ ชื่อว่า วิมุตติญาณด้วย เพราะรู้จักวิมุตติ กล่าวตามหลักวิชา ผลญาณเหล่านั้น ควรกล่าวได้ว่าเป็นตัวหลุดพ้นโดยตรง แต่เมื่อกล่าวคลุม ๆ ว่า วิมุตติญาณเป็นตัวหลุดพ้น จึงทำให้เกิดการชักใช้ไล่เลียงขึ้น นิกายอันธกะเป็นเจ้าของความคิดนี้)

๔๕. เรื่องพระอเสกขะ คือผู้ไม่ต้องศึกษา (อเสกขกถา)

ถาม : พระเสกขะ (ผู้ยังศึกษา) มีอเสกขญาณ (ญาณที่เป็นของพระอเสกขะ) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : พระเสกขะย่อมรู้เห็นธรรมที่เป็นของพระอเสกขะ เข้าถึงอยู่ ถูกต้องด้วยนามกายอยู่ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

^๑ อรรถกถาใช้คำว่า วิมุตติกถา

(นิกายอุตตราบถะ มีความเห็นผิดว่า พระเสขะ คือพระอริยบุคคลที่ต่ำกว่า พระอรหันต์บางท่านเช่น พระอานนท์ย่อมรู้ถึงพระเสขะ คือพระอรหันต์ จึงชื่อว่ามือเสขญาณ ฝ่ายค่านจึงต้องชักให้ยอมจำนนคำว่า เสขะ เสกขะ และอเสขะ อเสกขะ ใช้ได้ทั้งสองแบบ มีความหมายอย่างเดียวกัน)

๔๖. เรื่องวิปริต (วิปริตกถา)

ถาม : ท่านผู้เข้าสมาบัติมีปฏิวิกิจเป็นอารมณ์ (กลืนกำหนดหัวข้อเพ่งที่ดิน) ชื่อว่า มีญาณในสิ่งที่ผิด ใช่หรือไม่

ถาม : ใช่

ถาม : มีความเห็นผิดในสิ่งที่ไม่เที่ยง ว่าเที่ยง ในทุกข์ ว่าเป็นสุข ในสิ่งมิใช่ตน ว่าตน ในสิ่งที่ไม่งาม ว่างามเช่นนั้นหรือ

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอรรถะ ความเห็นผิดว่า ผู้เข้าสมาบัติมีปฏิวิกิจเป็นอารมณ์ ชื่อว่ามีความรู้ผิด เพราะเท่ากับหลงยึดถือดิน แต่ตามความจริงเป็นการกำหนด สิ่งที่เป็นสมมติบัญญัติ เพื่อให้ใจสงบเท่านั้น มิได้ติดหรือเห็นว่า ว่าเที่ยง เป็นสุข เป็นตัวตน เป็นสิ่งที่งาม ฝ่ายค่านจึงชักค่านดังกล่าวข้างต้น)

๔๗. เรื่องทำนองธรรม (นิยามกถา)

ถาม : บุคคลผู้เป็นนียต (คือยังเป็นบุญชน ยังไม่แน่นอน) มีญาณเพื่อไปสู่ทำนองธรรม (มีญาณเพื่อบรรลุมรรค) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : บุคคลผู้เป็นนียต (พระอริยบุคคล) มีญาณเพื่อไปสู่สิ่งที่มิใช่ทำนองธรรม ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอุตตราบถะ มีความเห็นผิดว่า พระผู้มีพระภาคทรงรู้ว่า “บุคคลที่จักก้าวลงสู่ทำนองธรรมที่ถูกต้อง จึงเป็นผู้ควรตรัสรู้ธรรมนั้นได้” คือถือเอาประเด็นที่ว่า พระพุทธเจ้าทรงรู้ว่า คนคนนี้จะบรรลุธรรมที่ถูกต้องได้ คือบรรลุมรรค จึงเชื่อว่าบุญชนก็มีญาณที่จะบรรลุมรรค แต่ตามความจริงในขณะที่เป็นบุญชนยังไม่มีญาณเช่นนั้น เวลาชักค่านจึงค่านในทางตรงกันข้ามว่า พระอริยบุคคลมีญาณย้อนกลับไปเป็นบุญชนได้ทำนองเดียวกับที่บุญชนมีญาณตรงกันข้ามกับสภาพของตนได้เช่นนั้นหรือ)

๔๘. เรื่องความแตกฉาน (ปฏิสัมภิทาภค)

ถาม : ญาณทุกอย่างเป็นปฏิสัมภิทาใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ความรู้สมมติ (รู้สิ่งที่คนกำหนดหมายเรียกร้องกัน เช่น รู้จักชื่อ) เป็นปฏิสัมภิทาใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดว่า ญาณทุกชนิดเป็นปฏิสัมภิทา (ความแตกฉาน) เป็นโลกุตระทั้งสิ้น ฝ่ายชกจึงนำเอาความรู้สมมติ (สมมติญาณ) มาถามว่า เป็นโลกุตระด้วยหรือ)

๔๙. เรื่องความรู้สมมติ (สมมติญาณภค)

ถาม : ไม่ควรกล่าวว่า สมมติญาณ (ความรู้สมมติ) มีสัจจะเป็นอารมณ์อย่างเดียว ไม่มีอย่างอื่นเป็นอารมณ์เลย ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ผู้ที่เข้าสมาบัติมีปฐวิกสิณเป็นอารมณ์ ย่อมมีญาณ และปฐวิกสิณ ย่อมจัดเข้าในสมมติสัจจะ (ความจริงโดยสมมติ) มีใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : หากเป็นเช่นนั้น ท่านก็ควรกล่าวว่า สมมติญาณมีสัจจะเป็นอารมณ์อย่างเดียว ไม่มีอย่างอื่นเป็นอารมณ์เลย

(นิกายอันธกะ ไม่รู้จักแยกสัจจะว่า ความจริงมีอยู่ ๒ ประการ คือ (๑) จริงตามที่กำหนดหมายรู้กัน เรียกสมมติสัจจะ (๒) จริงอย่างเนื้อหาแท้ ๆ เรียกปรมาตสัจจะ เมื่อไม่รู้จักแยกความจริงอย่างนี้จึงกล่าวว่า ไม่ควรกล่าวว่า ญาณที่รู้สมมติมีสัจจะเป็นอารมณ์ ไม่มีอย่างอื่นเป็นอารมณ์ ความจริงกล่าวได้ เพราะสัจจะเป็นอารมณ์ของสมมติญาณ เป็นสมมติสัจจะ ฝ่ายค่านจึงต้องให้เห็นจริงในข้อนี้)

๕๐. เรื่องญาณมีจิตเป็นอารมณ์ (จิตตารัมมณภค)

ถาม : ญาณที่รู้จิตใจของผู้อื่น (เจโตปริยญาณ) มีจิตเป็นอารมณ์อย่างเดียว ไม่มีอย่างอื่นเป็นอารมณ์เลย ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : มีบุคคลบางคนทีไรว่า จิตมีราคะ จิตมีโทสะ จิตมีโมหะ เป็นต้นมีใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าอย่างนั้น ท่านก็ไม่ควรกล่าวว่า ญาณที่รู้จักใจของผู้อื่น มีจิตเป็นอารมณ์
อย่างเดียว ไม่ใช่อารมณ์เป็นอารมณ์เลย
(นิกายอรรถกะ มีความเห็นไม่รอบคอบในข้อนี้ จึงถูกชักให้เห็นว่า ญาณชนิดนี้มีใช้
รู้แต่จิตอย่างเดียว แต่รู้ถึงราคะ โทสะ โมหะ ที่ประกอบด้วยจิตด้วย)

๕๑. เรื่องญาณรู้อนาคต (อนาคตญาณกถา)

ถาม : ญาณรู้อนาคตมีอยู่มีใช้หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : บุคคลย่อมรู้อนาคตโดยมूल โดยเหตุ โดยต้นเหตุ โดยกำเนิด โดยต้นกำเนิด
เป็นต้น ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอรรถกะ มีความเห็นผิดในข้อนี้ ปัญหาที่โต้แย้งมีเพียงว่า อนาคตญาณมีอยู่
แต่มีได้มีในทุกกรณี ฝ่ายค้านจึงชักค้านต่าง ๆ ดังข้อความข้างต้น รวมทั้งชักว่า บุคคลที่อยู่
ในมรรคผลต่ำกว่า ย่อมมีญาณในมรรคผลที่สูงกว่าด้วยอย่างนั้นหรือ ซึ่งฝ่ายเห็นผิดจำเป็นต้องปฏิเสธ)

๕๒. เรื่องญาณรู้ปัจจุบัน (ปัจจุบันญาณกถา)

ถาม : ญาณรู้ปัจจุบันมีอยู่มีใช้หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : บุคคลย่อมรู้ญาณนั้น ด้วยญาณนั้น ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอรรถกะ มีความเห็นผิดว่า ญาณรู้สิ่งที่เป็นปัจจุบันทุกชนิดมีอยู่ ฝ่ายค้านจึง
ชักค้านว่า บุคคลย่อมใช้ญาณนั้นรู้ตัวญาณเองด้วยหรือ)

๕๓. เรื่องญาณรู้ผล (ผลญาณกถา)

ถาม : พระสาวกมีญาณรู้ผลใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : พระสาวกย่อมบัญญัติความที่บุคคลมีผลเป็นของตน ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอรรถกะ มีความเห็นผิดว่า พระสาวกมีญาณรู้ผลเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า
จึงถูกฝ่ายค้านชักว่า รู้อย่างบัญญัติได้ว่า ในผลเช่นเดียวกันนี้ เป็นประเภทนั้นประเภทนี้ เช่น
เอกพีชี โกลังโกละ สัตตักขัตตูปรมะ อย่างนั้นหรือ ซึ่งฝ่ายเห็นผิดจำเป็นต้องปฏิเสธ)

๕๔. เรื่องทำนองธรรม (นิยามกถา^๑)

ถาม : นิยามะ (ทำนองธรรม) เป็นอสังขตะ (ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ทำนองธรรมนั้นเป็นนิพพาน ๑ ล ๑ เป็นอมตะหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดว่า นิยามะ (ทำนองธรรมหรือทำนองคลองธรรม) เป็นอสังขตะ ความจริงนิยามะเป็นเพียงอริยมรรค จึงไม่จัดเป็นอสังขตะ)

๕๕. เรื่องปฏิจสุมุปปาท (ปฏิจสุมุปปาทกถา)

ถาม : ปฏิจสุมุปปาท (การเกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุปัจจัยเกี่ยวโยงกัน) เป็นอสังขตะ (ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง) หรือ

ตอบ : ใช่

ถาม : ปฏิจสุมุปปาทเป็นนิพพาน ๑ ล ๑ เป็นอมตะหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายปุพฺพเสลียะ และ มหิสาสกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ จึงถูกชักให้จำนนด้วยคำถามที่ว่า ปฏิจสุมุปปาทเป็นนิพพานหรือ จึงเป็นอสังขตะ)

๕๖. เรื่องความจริง (สัจจกถา)

ถาม : อริยสัจ ๔ เป็นอสังขตะ (ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : อริยสัจ ๔ เป็นเครื่องต้านทาน ๑ ล ๑ เป็นอมตะ เป็นปรีนิพพาน ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายปุพฺพเสลียะ มีความเห็นผิดว่า อริยสัจ ๔ เป็นอสังขตะ จึงถูกชักว่า อริยสัจ ๔ เป็นนิพพานหรือ)

๕๗. เรื่องอรุป สิ่งที่ไม่มีรูป (อรุปกถา)

ถาม : อากาสาณัญจายตนะ (อายตนะที่มีอากาศไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์) เป็นอสังขตะ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

^๑ ตั้งชื่อพ้องกับข้อ ๔๗

ถาม : อากาสนัญญาตนะเป็นนิพพาน ๑ ล ๑ เป็นอมตะหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายปุพฺพเสลียะ มีความเห็นผิดต่อไปว่า อรูปทั้งสี่มีอากาสนัญญาตนะ เป็นต้น เป็นอสังขตะ เพราะบางแห่งมีคำว่า อเนชชา คือไม่หวั่นไหว ฝ่ายชกจึงชักค้ำให้ยอมจำนนว่า อากาสนัญญาตนะเป็นต้น มิใช่ นิพพาน)

๕๘. เรื่องนิโรธสมาบัติ (นิโรธสมาบัติกถา)

ถาม : นิโรธสมาบัติเป็นอสังขตะ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : นิโรธสมาบัติเป็นนิพพาน ๑ ล ๑ เป็นอมตะหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิโรธสมาบัติเป็นสมาบัติขั้นสูงสุดที่ดับสัญญาและเวทณาก็จริง แต่ก็ไม่ควรกล่าวว่า เป็นสังขตะ หรืออสังขตะทั้งสองอย่าง เพราะไม่มีลักษณะของสังขตะหรืออสังขตะ นี่เป็นคำอธิบายตามอรรถกถา แต่ นิกายอันธกะ และ อุตตรารูปกะ มีความเห็นว่า นิโรธสมาบัติเป็นอสังขตะ ฝ่ายคานจิงชักว่า เป็นนิพพานหรือ ในที่นี้ดูเหมือนทั้งฝ่ายคานและฝ่ายเห็นผิดต่างก็เห็นร่วมกันว่า นิโรธสมาบัติมิใช่ นิพพาน แต่ผู้จัดทำหนังสือนี้เห็นว่า เป็นปัญหาที่น่าพิจารณา เพราะมีพระบาลีระบุไว้ชัดเจนว่า การที่ภิกษุเข้าสัญญาเวทณินิโรธ เป็นนิพพาน โดยนิปปริยาย คือโดยตรง ขอได้โปรดดูหน้า ๘๖๘ วรรคที่ ๕)

๕๙. เรื่องอากาศ (อากาศกถา)

ถาม : อากาศเป็นอสังขตะ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : อากาศเป็นนิพพาน ๑ ล ๑ เป็นอมตะหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอุตตรารูปกะ และ มหิสาสกะ มีความเห็นผิดดังกล่าว จึงถูกชักให้ยอมรับว่า อากาศมิใช่ นิพพาน)

๖๐. เรื่องอากาศเป็นของเห็นได้ (อากาศโส สนิทฺสโนติกถา)

ถาม : อากาศเป็นของเห็นได้ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : อากาศเป็นรูปที่มาสู่คลองแห่งจักรุหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดว่า อชฎากาศเป็นของเห็นได้ โดยยกตัวอย่างว่า เวลาอยู่ในห้องมืดมองออกมาทางช่องดาลประตู จะแลเห็นอากาศ ฝ่ายค้านจึงชักให้ยอมจำนนว่า อากาศไม่ใช่รูป ถ้าพูดแบบวิทยาศาสตร์ ก็อาจกล่าวได้ว่า ที่อ้างว่าเห็นอากาศนั้น ที่จริงเห็นแสงหรือคลื่นแสงที่สะท้อนมาจากฝุ่นละอองในอากาศต่างหาก ถ้าอยู่ในที่ซึ่งไม่มีฝุ่นละอองเลย เช่น ในอวกาศชั้นสูง จะมองเห็นมืดไปหมด)

๖๑. เรื่องธาตุดินเห็นได้ เป็นต้น (ปฐวีธาตุ สนิทสนนตยาติกถา)

ถาม : ธาตุดินเป็นของเห็นได้ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ธาตุดินเป็นรูปที่มาสู่คลองจักขุหรือ

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ เพราะตามหลักวิชาถือว่า ธาตุดินนั้นเรามองไม่เห็น แต่สิ่งที่เรามองเห็นคือสี (วัณณะ) เพราะลักษณะที่แท้ของธาตุดินคือความแข็งแข็ง อีกอย่างหนึ่ง การพูดว่า ธาตุดินเป็นของมองเห็นได้นั้น ถ้าจะนับว่าถูกก็ถูกในสำนวนโลก แต่ในสำนวนธรรมะ สิ่งที่จะเห็นได้มีอย่างเดียวนั่นคือรูป และรูปที่เห็นได้ก็คือสี การค้านในที่นี้ ไม่ใช่ค้านในทางโลก แต่เป็นการค้านในสำนวนธรรมะ^๑)

๖๒. เรื่องอินทรีย คือตาเห็นได้ (จุกขุนทรียง สนิทสนนตยาติกถา)

๖๓. เรื่องการกระทำทางกายเห็นได้ (กายกัมมัง สนิทสนนตยาติกถา)

(ทั้งสองข้อนี้ เป็นความเห็นต่อเนื่องมาจากข้อที่ ๖๑ อรรถกถาจึงมิได้อธิบายอะไรไว้เลย แต่เหตุผลที่ใช้ได้ตอบก็คงแบบเดียวกัน)

๖๔. เรื่องธรรมที่สงเคราะห์เข้ากันได้ (สังคหิตกถา)

ถาม : ธรรมบางอย่างที่สงเคราะห์เข้ากันได้กับธรรมบางอย่างไม่มี ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ธรรมบางอย่างย่อมหนีเนื่องเข้ากับธรรมบางอย่าง ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าอย่างนั้น ท่านก็ไม่ควรกล่าวว่า ธรรมบางอย่างที่สงเคราะห์เข้ากันได้กับ ธรรมบางอย่างไม่มี

^๑ คำอธิบายข้อนี้ อรรถกถาไม่ได้กล่าวไว้ ผู้เขียนอธิบายเอง

(นิกายราชคิริกะ และ สิทธัตถิกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ ฝ่ายค่านจึงค้านให้ยอมรับว่า
ธรรมที่เข้ากันได้มีอยู่ เช่น อายตนะคือตา นับเนื่องเข้าในรูปชั้นนี้ เป็นต้น)

๖๕. เรื่องธรรมที่ประกอบกัน (สัมปยุตตกถา)

ถาม : ธรรมบางอย่างที่สัมปยุต^๑ กับธรรมบางอย่างไม่มี ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ธรรมบางอย่างที่ไปด้วยกัน เกิดร่วมกัน ระคนกัน เกิดขึ้นพร้อมกัน ดับ
พร้อมกัน มีวัตถุเดียวกัน มีอารมณ์เดียวกันกับธรรมบางอย่าง มีอยู่มีใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าอย่างนั้น ท่านก็ไม่ควรกล่าวว่า ธรรมบางอย่างที่สัมปยุตกับธรรมบางอย่าง
ไม่มี

(นิกายราชคิริกะ และ สิทธัตถิกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ ข้อโต้แย้งชัดเจนอยู่แล้ว)

๖๖. เรื่องเจตสิก คือธรรมที่เป็นไปทางจิต (เจตสิกกถา)

ถาม : ธรรมที่เป็นเจตสิก (เป็นไปทางจิต) ไม่มี ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ธรรมบางอย่างที่ไปด้วยกัน เกิดร่วมกัน ระคนกัน เกิดขึ้นพร้อมกัน
ดับพร้อมกัน มีวัตถุเดียวกัน มีอารมณ์เดียวกันกับจิต มีอยู่มีใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าอย่างนั้น ท่านก็ไม่ควรกล่าวว่า ธรรมที่เป็นเจตสิกไม่มี

(นิกายราชคิริกะ และ สิทธัตถิกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ และข้อโต้แย้งก็ชัดเจน
อยู่แล้วเช่นกัน)

๖๗. เรื่องทาน (ทานกถา)

ถาม : เจตสิกธรรม (ธรรมที่เป็นไปทางจิต) เป็นทานใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : เจตสิกธรรมอาจที่จะให้แก่คนอื่นได้หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

^๑ คำว่า สัมปยุต ที่แปลว่า ประกอบกัน นั้น หมายความว่า เกิดพร้อมกัน ดับพร้อมกัน

(นิกายราชคิริกะ และ สิทธิตถิกะ มีความเห็นผิดว่า เจตสิกธรรม คือ ธรรมที่เป็นไปทางจิตเท่านั้น จัดเป็นทาน แต่ตามหลักวิชา ทานมี ๓ อย่าง คือ (๑) เจตนาบริจาค (๒) เจตนางดเว้นจากความชั่ว (อภัยทาน) และ (๓) วัตถุสำหรับให้ ที่เรียกว่าเทยยัมมะ หรือไทยธรรม โดยนัยนี้เมื่อวิเคราะหฺแล้ว ทาน จึงได้แก่ เจตนาบริจาค และเจตนางดเว้นความชั่ว ซึ่งเป็นเจตสิกธรรมอย่างหนึ่ง ได้แก่วัตถุสำหรับให้ ซึ่งเป็นวัตถุไม่เกี่ยวกับจิตอีกอย่างหนึ่ง เมื่อมีความเห็นว่าเจตสิกธรรมเท่านั้นเป็นทาน จึงถูกเพียงครึ่งเดียว เวลาชักค้ำจึงเอาวัตถุมาค้ำว่า เจตสิกธรรมใช้สำหรับให้แก่คนอื่นได้อย่างวัตถุหรือไม่)

๖๘. เรื่องบุญสำเร็จด้วยการใช้สอย (ปริโคมยบุญญกถา)

ถาม : บุญที่สำเร็จด้วยการใช้สอย ย่อมเจริญใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต เป็นต้น ที่สำเร็จด้วยการใช้สอย ย่อมเจริญใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายราชคิริกะ สิทธิตถิกะ สมัตถิกะ จับประเด็นผิดจากข้อความในพระสูตรบางแห่ง มีใจความว่า ภิกษุ (ที่ประพฤติดีงาม) ใช้สอยจีวรของผู้ใด บุญย่อมเจริญแก่ผู้นั้น ทั้งกลางวันกลางคืน ในกาลทุกเมื่อ แล้วลงความเห็นว่า บุญเกิดจากการใช้สอย แต่ตามความจริง บุญย่อมเจริญเนื่องมาจากเหตุอื่นก็มี เช่น เจตนาดีของผู้ทำบุญ ในการชักค้ำจึงชักหลายอย่าง รวมทั้งตอนท้ายได้ชักว่า ถ้าผู้รับแล้วมิได้ใช้สอยก็ดี มิใครชิ่งไป หรือวัตถุนั้นพินาศไปด้วยน้ำ ด้วยไฟก็ดี จะชื่อว่าได้บุญ หรือบุญยังเจริญหรือไม่ ถ้าตอบว่าได้บุญก็ไม่ควรกล่าวว่า บุญเกิดจากการใช้สอยของผู้รับเท่านั้น)

๖๙. เรื่องสิ่งที่ให้ไปจากโลกนี้ (อิโตหินนกา)

ถาม : ผู้ล่วงลับไปแล้ว ย่อมยังชีวิตด้วยสิ่งที่ให้ไปจากโลกนี้ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ผู้ล่วงลับไปแล้ว ใช้สอยบริโภคเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรคของเคี้ยว ของบริโภค น้ำดื่มที่ให้ไปจากโลกนี้หรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายราชคิริกะ และ สิทธิตถิกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ เพราะจับความในพระสูตรบางแห่งผิด ฝ่ายค้ำจึงชักค้ำหลายอย่าง เช่น ชักว่า ผู้ล่วงลับไปแล้วก็ใช้สิ่งต่าง ๆ ที่ให้

หรืออุทิศไปให้จากโลกนี้จริง ๆ หรือ ความสุข ความทุกข์ คนอื่นทำให้กันไม่ได้หรือ คนอื่นทำแต่อีกคนหนึ่งได้เสียหรือ ซึ่งผู้เห็นผิดจำต้องปฏิเสธทั้งนี้เพราะตามหลักวิชา แม้จะมีผู้อุทิศอะไรไปให้ ผู้ล่วงลับไปจะต้องอนุโมทนาก่อน การอนุโมทนาหรือพลอยยินดีนั้น ถือว่าเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง คือทำให้ใจสูง ยินดีในคุณความดีที่ผู้อื่นทำแล้ว ผลจึงปรากฏ คือเกิดเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ ที่ผู้รับต้องการ ไม่ใช่วัตถุตั้งเดิมไปถึงผู้รับ)

๗๐. เรื่องแผ่นดินเป็นผลของกรรม (ปฐวิกัมมวิปาโกติกถา)

ถาม : แผ่นดินเป็นผลแห่งกรรม ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : แผ่นดินเป็นที่ตั้งแห่งความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ ไม่ทุกข์ไม่สุข ประกอบด้วยความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ ไม่ทุกข์ไม่สุข ประกอบด้วยผัสสะ ประกอบด้วยเวทนา ประกอบด้วยสัญญา ประกอบด้วยเจตนา ประกอบด้วยจิต มีอารมณ์ เป็นต้น ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดว่า แผ่นดินเป็นผลของกรรม คือเห็นว่า มีกรรมที่เป็นไปเพื่อความเป็นใหญ่ในแผ่นดิน ฝ่ายค่านิจจึงซักว่า แผ่นดินเป็นสุขเวทนาหรือทุกข์เวทนา เป็นต้น และซักตอนในเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิเป็นใหญ่ในแผ่นดิน สัตว์อื่น ๆ ที่อาศัยแผ่นดินจะมีชื่อว่าบริโภคผลแห่งกรรมของพระเจ้าจักรพรรดิหรือ)

๗๑. เรื่องความแก่ความตายเป็นผล (ชรามรณัง กัมมวิปาโกติกถา)

ถาม : ความแก่ความตายเป็นผล ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ความแก่ความตายเป็นที่ตั้งแห่งความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ ไม่ทุกข์ไม่สุข เป็นต้น ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ ฝ่ายค่านิจจึงซักค่านหลายข้อดังตัวอย่างข้างต้น รวมทั้งซักว่า ความแก่และความตายเป็นผลของกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมกันแน่ ฝ่ายเห็นผิดเห็นว่า ความแก่และความตายเป็นสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา จึงเป็นผลของอกุศลกรรม แต่ตามหลักวิชาไม่จัดว่า ความแก่ความตายเป็นผลของกรรมดี กรรมชั่ว และตามหลักวิชาคำว่า วิบากหรือผลของกรรม จะต้องเกี่ยวกับเวทนา ผัสสะ สัญญา เจตนา จิต แต่เมื่อฝ่ายเห็นผิดยอมรับว่า ความแก่ความตายไม่เกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ จึงชื่อยอมรับว่า มิได้เป็นวิบาก)

๗๒. เรื่องผลของอริยธรรม (อริยัมมวิปากกตา)

ถาม : ผลของอริยธรรมไม่มีใช้หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ความเป็นสมณะ ความเป็นพรหม (พรหมจรรย์) มีผลมากมิใช่หรือ

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าเช่นนั้น ท่านก็^๕ไม่ควรกล่าวว่า ผลของอริยธรรมไม่มี

(ในกายอันธกะ มีความเห็นผิดว่า ผลของความเป็นสมณะ ก็คือการละกิเลสเท่านั้น มิใช่ธรรมที่เป็นจิตหรือเจตสิก ฝ่ายค่านิจจกค่านหลายข้อตั้งตัวอย่างข้างต้น)

๗๓. เรื่องผลไม้ธรรมซึ่งเป็นผลเป็นธรรมดา (วิปาโก วิปากัมมัมมโมติกา)

ถาม : ผลมีธรรมซึ่งเป็นผลเป็นธรรมดา (ผลเป็นปัจจัยให้เกิดผล) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ผลของพลนั้น มีธรรมซึ่งเป็นผลเป็นธรรมชาติ (ผลของพลนั้นเป็นปัจจัยให้เกิดผลอีก) ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น

(นิกายออร์ทอดอกซ์ มีความเห็นผิดว่า ผลเป็นปัจจัยให้เกิดผล จึงถูกชักตั้งตัวอย่างข้างต้น)

๗๔. เรื่องคดี ๖ (ฉกคดีกฏา)

ถาม : คติมี ๖ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : พระผู้มีพระภาคตรัสคดีไว้ ๕ อย่าง คือ นรก กำเนิดดิรัจฉาน เปเรตวิสัย มนุษย์ และเทพ มีใช่หรือ

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าอย่างนั้น ท่านก็^๕ไม่ควรกล่าวว่า คติมี ๖

(นิกายอันธกะ และ อุตตราปถกะ มีความเห็นว่า คติมี ๖ คือเพิ่มอสุรกายเข้าด้วย แต่เมื่อถูกย่อนถามถึงคติ ๕ ที่พระพุทธรเจ้าตรัสไว้ในโลมหังสสูตร ซึ่งเรียกกันทั่วไปว่า มหาสิหนาสสูตร^๑ ก็จำเป็นต้องยอมรับ เพื่อมิให้เป็นการปฏิเสธพระพุทธรภาสิต แต่ก็ยังยืนยัน

๑) ดูหน้า ๕๓๕ มหาสิหนาทสูตร

ในเรื่องคติ ๖ เพราะถือว่าพระพุทธานุภาพแห่งอื่นมีตรัสไว้ถึงอสุรกาย ฝ่ายค้านจึงค้านต่อไปว่า อสุรกายสงเคราะห์เข้าในพวกเปรตมิใช่หรือ ฝ่ายเห็นผิดยอมรับแต่ก็แย้งต่อไปอีกว่า บริษัทของท้าวเวปจิตติ ที่เรียกว่า ยักษ์ จะว่าอย่างไร ฝ่ายค้านชักค้านให้ยอมรับอีกว่า บริษัทของท้าวเวปจิตติสงเคราะห์เข้าในเทพ)

๗๕. เรื่องภพที่คั่นในระหว่าง (อंतरภพกถา)

ถาม : ภพที่คั่นในระหว่างมีอยู่ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : เป็นกามภพ หรือเป็นรูปภพ หรือเป็นอรุภพ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายปุพพเสลียะ และ สมัตติยะ เข้าใจผิดว่า มีอंतरภพ คือภพที่คั่นในระหว่าง เพราะตีความคำว่า อंतरาปรินิพพายี ที่แปลว่า ปรินิพพานในระหว่าง ความจริงในที่นั้นหมายความว่า อายุยังไม่เต็มตามกำหนดอายุขัยก็ปรินิพพานก่อน นอกจากนั้นผู้เข้าใจผิดเชื่อว่า ระหว่างเวลาที่รอถือปฏิสนธิ ๗ วันหรือเกินกว่า ๗ วันนั้น ชื่อว่ามีอंतरภพ ฝ่ายค้านจึงชักค้านให้ตอบว่า อंतरภพเป็นภพอะไรในภพทั้งสาม ซึ่งก็ตอบปฏิเสธ)

๗๖. เรื่องกามคุณ (กามคุณกถา)

ถาม : กามคุณ ๕ เท่านั้น เป็นกามธาตุ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : จันทะ (ความพอใจ) ที่ประกอบด้วยกามคุณ ๕ นั้น มีอยู่มีใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าอย่างนั้น ท่านก็สมควรกล่าวว่า กามคุณ ๕ เท่านั้นเป็นกามธาตุ

(กามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่าปรารถนาใคร่ชอบใจ นิกายปุพพเสลียะมีความเห็นยืนยันว่า กามธาตุนั้น คือกามคุณ ๕ เท่านั้น แต่ตามคติทางพระพุทธศาสนา กามธาตุ ย่อมหมายรวมทั้ง วัตถุกาม คือกามคุณ ๕ และ กิเลสกาม คือกิเลสเป็นเหตุใคร่ เช่น จันทะ ความพอใจ ราคะ ความกำหนัดยินดี และ กามภพ คือความมีความเป็นที่เนื่องด้วยกาม ฝ่ายค้านจึงเอากิเลสกาม มาถามว่า มิได้เกี่ยวข้องกันดอกหรือ)

๗๗. เรื่องกาม (กามกถา)

ถาม : อายุตนะ ๕ เท่านั้นเป็นกามมีใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

๓๐๖ : ๓๒

(อายุตะนะ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ นิกายปุปพเสลียะ มีความเห็นผิด

ข้อนี้ ประเด็นสำคัญที่ถูกต้องอย่างยิ่งเหมือนข้อ ๗๖)

๗๘. เรื่องธาตุที่เป็นรูป (รูปธาตุกถา)

๓๐๖ : ไช้

ตอบ : ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดว่า รูปธรรมเท่านั้นเป็นรูปธาตุ แต่ความจริง รูปภาพก็เป็นรูปธาตุด้วย ฝ่ายคันถธุระว่า รูปนั้น หมายความว่าไปถึงภาพด้วยหรือไม่ เป็นการเตือนให้เห็นว่า คำว่า รูป มีความหมายไม่คลุมไปถึงคำว่า รูปภาพ เพราะฉะนั้น ฝ่ายเห็นผิดจึงยอมรับว่า รูปมีใช่ภาพ อันเป็นการยอมรับว่า คำจำกัดความของตนยังไม่รัดกุมพอ)

๗๔. เรื่องธาตุที่เป็นอรุณ (อรุณาตฺตกถา)

ตอบ : ใช่

ตอบ : ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น

(ข้อนี้ก็เช่นเดียวกับข้อ ๗๘ อรูปธาตุ มิได้หมายเพียงธรรมที่ไม่มีรูปร่าง แต่หมายถึง อรูปภพด้วย เพราะฉะนั้น เมื่อ นิกายอันธกะ เห็นผิด จึงถูกชักว่า เวทนาซึ่งเป็นอรูป มีความหมายคลุมไปถึง อรูปภพหรือไม่ ซึ่งฝ่ายเห็นผิดจำต้องปฏิเสธ)

๘๐. เรื่องอายตนะของรูปธาตุ (รูปธาตุยา อายตนกถา)

ตอบ : ใช่

๓๑. : ไร่

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ และ สมิตียะ มีความเห็นว่า พวกพรหมมีอัตตภาพ มีอายตนะ
ครบ ๖ ฝ่ายค้ำจิ้งชักค้ำค้ำดั่งตัวอย่างข้างต้น)

๘๑. เรื่องรูปในรูป (อรุเป รูปกถา)

ถาม : ในรูปมีรูป ใช้หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ในรูปมีรูปภพ เป็นต้น ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

ถาม : ในรูปมีอรูปภพ เป็นต้น มีใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าเป็นอย่างนั้น ท่านก็ไม่ควรกล่าวว่า ในรูปมีรูป

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ จึงถูกชักค้ำค้ำดั่งตัวอย่างข้างต้น)

๘๒. เรื่องรูปเป็นการกระทำ (รูปัง กัมมันตีกถา)

ถาม : การกระทำทางกายที่เกิดขึ้นจากกุศลจิต จัดเป็นรูปอันเป็นกุศล ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : การกระทำทางกายนั้น มีอารมณ์ มีการระลึก มีการคำนึง เป็นต้นหรือไม่

ตอบ : ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น

ถาม : การงานนั้น ไม่มีอารมณ์ ไม่มีการระลึก ไม่มีการคำนึง เป็นต้น มีใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าเป็นเช่นนั้น ท่านก็ไม่ควรกล่าวว่า การกระทำทางกายที่เกิดขึ้นจากกุศลจิต
จัดเป็นรูปอันเป็นกุศล

(นิกายมหิสาสะกะ และ สมิตียะ มีความเห็นว่า รูป กล่าวคือการไหวทางกายและ
วาจา (กายวิญญูติและวจีวิญญูติ) ชื่อว่ากายกรรมและวจีกรรม กายกรรมและวจีกรรมนั้น
ที่มีกุศลเป็นสมุฏฐาน ย่อมเป็นกุศล ที่มีอกุศลเป็นสมุฏฐาน ย่อมเป็นอกุศล ฝ่ายค้ำจิ้งชักว่า
มีอารมณ์หรือไม่ เมื่อไม่มีอารมณ์ ก็ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น)

๘๓. เรื่องชีวิตินทรีย์ (ชีวิตินทรียกถา)

ถาม : ชีวิตินทรีย์คือรูป ไม่มีใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : อายุ ความตั้งอยู่ ความเป็นไป เป็นต้น ของธรรมที่มีรูป ไม่มีใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

ถาม : อายุ เป็นต้น ของธรรมที่มีรูปมีอยู่ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าอย่างนั้น ท่านก็ไม่ควรกล่าวว่า ชีวิตินทรีย์คือรูปไม่มี

(นิกายบุพพเสลียะ และ สมิติยะ มีความเห็นผิดข้อนี้ เพราะเข้าใจว่า ชื่อว่าชีวิตินทรีย์ เป็นของไม่ประกอบกับจิต เป็นธรรมไม่มีรูป เพราะฉะนั้น ชีวิตินทรีย์ที่เป็นรูปจึงไม่มี ฝ่ายค่าน จึงค้านถึงอายุความเป็นไป เครื่องสืบต่อ เป็นต้น)

๘๔. เรื่องกรรมเป็นเหตุ (กัมมเหตุกถา)

ถาม : พระอรหันต์ย่อมเลื่อมจากความเป็นพระอรหันต์เพราะกรรมเป็นเหตุ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : พระโสดาบันก็เลื่อมจากโสดาปัตติผลเพราะกรรมเป็นเหตุ ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายบุพพเสลียะ และ สมิติยะ มีความเห็นผิดข้อนี้ จึงถูกชักถึงผลอื่น ๆ ซึ่งต่ำกว่าลงมาแต่ก็ตอบปฏิเสธ)

๘๕. เรื่องอานิสส

ถาม : ผู้เห็นอานิสส (คือเห็นพระนิพพานโดยความเป็นอานิสส) ย่อมละสัญญา (กิเลสเครื่องผูกมัด) ได้ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ผู้พิจารณาสังขารโดยความเป็นของไม่เที่ยง ก็ละสัญญาได้ มีใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าอย่างนั้น ท่านก็ไม่ควรกล่าวว่า ผู้เห็นอานิสส (เท่านั้น) ละสัญญาได้

(นิกายอันธกะ มีความเห็นเพียงแง่เดียวในเรื่องละสัญญา ตามหลักวิชา ผู้ละสัญญาได้ มี ๒ ประเภท คือ (๑) เห็นสังขาร คือสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งโดยความเป็นโทษ (๒) เห็นพระนิพพานโดยความเป็นอานิสส เมื่อเห็นเพียงแง่ใดแง่หนึ่งว่าเป็นหลักการสำคัญในเรื่องนี้ จึงถูกชักค้ำให้เห็นความสำคัญของหลักการอีกอันหนึ่งที่ยังขาดอยู่ด้วย)

๘๖. เรื่องสัญญาโมมตะเป็นอารมณ์ (อมตารัมมณกถา)

ถาม : สัญญาโมมตะคือกิเลสเครื่องผูกมัด มีอมตะคือพระนิพพานเป็นอารมณ์ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : อมตะเป็นที่ตั้งแห่งเครื่องผูกมัด ๑ ล ๑ เป็นเครื่องเศร้าหมองหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

ถาม : ถ้าอมตะไม่เป็นที่ตั้งแห่งเครื่องผูกมัด ๑ ล ๑ ไม่เป็นเครื่องเศร้าหมอง ท่านก็ไม่ควรกล่าวว่าสัญญาโยชน์ มีอมตะเป็นอารมณ์

(นิกายปุพพเสลียะ มีความเห็นผิดในข้อนี้ เพราะเห็นว่า รากะ โทสะ โมหะ อาจเกิดขึ้นได้เพราะปรารถนาพระนิพพาน จึงถูกชักว่า พระนิพพานเป็นที่ตั้งแห่งกิเลสหรือ ตามข้อเท็จจริง พระนิพพานตามความนึกคิดมิใช่ข้อที่จะพึงอ้างเอาว่า เป็นอารมณ์ของกิเลสได้)

๘๗. เรื่องรูปมีอารมณ์ (รูปัง สารัมมณันตักถา)

ถาม : รูปมีอารมณ์ ใชหรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : รูปมีการดำเนิน เป็นต้น ได้หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอุตตราปถะ มีความเห็นผิดข้อนี้ จึงถูกชักว่า รูปคิดนึกได้หรือ จึงกล่าวว่ารูปมีอารมณ์)

๘๘. เรื่องอนุสัยไม่มีอารมณ์ (อนุสยา อนารัมมณตักถา)

ถาม : อนุสัย (กิเลสที่นอนเนื่องในสันดาน คือกิเลสที่แฝงตัว) ไม่มีอารมณ์ ใชหรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : อนุสัยเป็นรูป เป็นนิพพาน เป็นอายตนะคือตา จนถึงเป็นอายตนะคือสิ่งที่ถูกต้องได้ด้วยกายหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ และ อุตตราปถะ บางส่วนมีความเห็นผิดว่า กิเลสประเภทแฝงตัวเป็นจิตตวิปปยุต คือไม่ประกอบกับจิต เป็นอเหตุกะ และเป็นอพยากถุต ฉะนั้น จึงชื่อว่าไม่มีอารมณ์ ในการชักให้รู้สึกเห็นผิด ได้มีการชักให้เห็นว่า อนุสัยเนื่องด้วยสังขาร คือความคิดหรือเจตนา^๑ เหตุไฉนจึงจะว่าไม่มีอารมณ์ ในเมื่อเป็นกิเลสประเภทกามรากะ ฝ่ายเห็นผิดยอมรับว่า มีอารมณ์)

^๑ คำว่า สังขาร หมายถึงสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งทุกชนิด คือโดยทั่วไป สัตว์ บุคคล ต้นไม้ ภูเขา จัดเป็นสังขารทั้งสิ้น แต่ในที่นี้ สังขารในชั้น ๕ หมายถึงเจตนาต่าง ๆ ที่เป็นบุญ บาป เป็นต้น

๘๙. เรื่องญาณไม่มีอารมณ์ (ญาณัง อนารัมมณันตักกา)

ถาม : ญาณ (ความรู้) ไม่มีอารมณ์ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ญาณเป็นรูป เป็นนิพพาน เป็นอายตนะคือตา เป็นต้นหรือ

ตอบ : ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอวัธกะ มีความเห็นผิดว่า ญาณคือความรู้ ไม่มีอารมณ์ จึงถูกชักตามหลักวิชา
ที่จัดประเภทธรรมะไม่มีอารมณ์ว่า ญาณเป็นรูป เป็นนิพพาน เป็นต้นหรือ)

๔๐. เรื่องจิตที่มีอดีตเป็นอารมณ์ (อดีตารัมมณกตา)

ถาม : จิตที่มีอดีตเป็นอารมณ์ ชื่อว่าไม่มีอารมณ์ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : อดีตก็เป็นอารมณ์มิใช่หรือ

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าอดีตเป็นอารมณ์ได้ ท่านก็ไม่ควรกล่าวว่า จิตที่มีอดีตเป็นอารมณ์
ชื่อว่าไม่มีอารมณ์

(นิยายอุตตรাপถะ มีความเห็นผิดข้อนี้ จึงถูกชักค้ำให้จำนน)

๕๑. เรื่องจิตมีอนาคตเป็นอารมณ์ (อนาคตารัมมณกถา)

ข้อนี้เหมือนข้อที่ ๔๐ ต่างแต่ใช้คำว่า อนาคต แทนอดีตเท่านั้น

๔๒. เรื่องจิตมีความตรึงติดตาม (วิตักกานุปัตติกถา)

ถาม : จิตทุกอย่างถูกความตรึงติดตาม ไขหรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : วิจารณ์ ปิติ สุข ทักษ์ โสมนัส โทมนัส เป็นต้น ถูกความตรึงติดตามด้วยหรือไม่

ตอบ : ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น

(ในกายอุตตราปถะ มีความเห็นผิดข้อนี้ จึงถูกชักถึงธรรมประเภทเดียวกับวิตกอื่น ๆ ด้วย)

๔๓. เรื่องการแพร่ออกแห่งความตริภเป็นเสียง (วิตักกวิปารกธา)

ถาม : การแผ่อกแห่งความตริกของผู้ตริก ผู้ตรองด้วยประการทั้งปวง จัดว่า
เป็นเลียง ไซหรือไม

ตอบ : ใช่

ถาม : การแผ่อกแห่งสัมผัสของผู้ถูกต้องด้วยประการทั้งปวง จัดเป็นเสียง การแผ่อกแห่งเวทนา สัญญา เจตนา เป็นต้น ของผู้รู้สึกอารมณ์ ผู้รู้ตัว ผู้เจตนา เป็นต้น ด้วยประการทั้งปวง จัดเป็นเสียงด้วยหรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายปุพพเสลียะ มีความเห็นผิดข้อนี้ เพราะถือหลักว่า วิตก ความตริก วิจารณ์ ความตรอง เป็นวจีสังขาร คือเครื่องปรุงวาทา ฉะนั้น เสียงจึงเป็นการแผ่อกมาแห่งความตริก ฝ่ายค้ำจิ้งหาคำถามต่าง ๆ มาซักค้ำจิ้งมากมายดังตัวอย่างข้างต้น)

๓๔. เรื่องวาทาไม่เป็นไปตามจิต (น ยถาจิตตัสส วาทาติกา)

ถาม : วาทาไม่เป็นไปตามจิต ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : วาทาเป็นของผู้ไม่มีผัสสะ ไม่มีเวทนา ไม่มีสัญญา ไม่มีเจตนา ไม่มีสติ ไม่มีสมาธิ ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายปุพพเสลียะ มีความเห็นว่า คนบางคนคิดจะพูดอย่างหนึ่ง แต่พูดไปอย่างอื่น จึงแสดงว่า วาทามีได้เป็นไปตามจิต หรือตามที่คิด ฝ่ายค้ำจิ้งค้ำจิ้งในหลักใหญ่ๆ ถ้าอย่างนั้น วาทาก็เป็นของผู้ที่ไม่รู้สึกตัว ใช่หรือไม่)

๓๕. เรื่องการกระทำทางกายไม่เป็นไปตามจิต (น ยถาจิตตัสส กายกัมมันตีกา)

(ข้อนี้ก็เหมือนข้อ ๓๔ เปลี่ยนเพียงการกระทำทางกาย แทนวาทา)

๓๖. เรื่องอดีต อนาคต ปัจจุบัน (อดีตานาคตปัจจุปปันนิกา)

ถาม : บุคคลประกอบด้วยอดีต อนาคต ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : อดีตก็ดับไปแล้ว อนาคตก็ยังไม่เกิดขึ้นมิใช่หรือ

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าอย่างนั้น ท่านก็ไม่ควรกล่าวว่า บุคคลประกอบด้วยอดีต อนาคต

(นิกายอันธกะ มีความเห็นว่า บุคคลผู้ได้สมบัติ ๘ ย่อมมีสมบัติ ๘ อันมิได้เป็นไปในขณะเดียวกัน เช่น เข้าสมบัติที่ ๒ สมบัตินั้นย่อมเป็นปัจจุบัน สมบัติที่ ๑ ย่อมเป็นอดีต และที่เหลือย่อมเป็นอนาคตกล่าวตามหลักวิชา อาการเช่นนี้ ควรใช้คำว่า ได้สมบัติ ๘ ไม่ใช่ประกอบด้วยสมบัติ ๘ จึงเห็นได้ว่า เป็นเรื่องของสำนวนโวหารมากกว่าอย่างอื่น)

๔๗. เรื่องความดับ (นิโรธกถา)

ถาม : เมื่อขั้น ๕ อันแสวงหาความเกิด ยังไม่ดับ ขั้น ๕ ที่เป็นกิริยาย่อมเกิดขึ้น ใช้อย่างไรหรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ขั้น ๑๐ ชื่อว่ารวมกัน คือขั้น ๑๐ มาพบกัน ใช้อย่างไรหรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดว่า ในขณะที่ขั้น ๕ ที่แสวงหา “อุปบัติ” หรือความเกิด ยังไม่ดับ ขั้น ๕ ที่เป็นกิริยาที่เกิดขึ้น ฝ่ายค้านจึงซักว่า กลายเป็นขั้น ๑๐ มาพบกันใช้อย่างไรหรือไม่)

๔๘. เรื่องรูปเป็นมรรค (รูปัง มัคโคตติกถา)

ถาม : รูปของผู้ประกอบพร้อมด้วยมรรค จัดเป็นมรรค ใช้อย่างไรหรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : รูปมีอารมณ์ มีการคิดคำนึง เป็นต้นได้ใช้อย่างไรหรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายมหิสาสกะ สมิติยะ และ มหาสังฆิกะ มีความเห็นผิดว่า สัมมาวาจา เจริญชอบ สัมมาภิมันตะ กระทำชอบ และสัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ เป็นรูป จึงกล่าวว่า รูปเป็นมรรค ฝ่ายค้านจึงซักค้านดังตัวอย่างข้างต้น)

๔๙. เรื่องผู้ประกอบพร้อมด้วยวิญญาน ๕ มีการเจริญมรรค

(ปัญจวิญญานสมัคคิยส มัคคภาวนากถา)

ถาม : ผู้ประกอบด้วยวิญญาน ๕ มีการเจริญมรรค ใช้อย่างไรหรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : วิญญาน ๕ มีวัตถุอันเกิดขึ้นแล้ว มีอารมณ์อันเกิดขึ้นแล้ว มีใช้อย่างไรหรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าเป็นเช่นนั้น ท่านก็ไม่ควรกล่าวว่า ผู้ประกอบด้วยวิญญาน ๕ มีการเจริญมรรค

(นิกายมหาสังฆิกะ มีความเห็นผิดว่า ผู้ประกอบด้วยวิญญาน ๕ มีจักขุวิญญาน เป็นต้น จนถึงกายวิญญาน ชื่อว่ามีการเจริญมรรค ฝ่ายค้านจึงซักค้านดังตัวอย่างข้างต้น กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ มรรคประกอบด้วยมนวิญญาน ฉะนั้น จึงไม่ควรกล่าวว่า เกี่ยวกับวิญญาน ๕)

ถาม : คีลเป็นรูป เป็นนิพพาน เป็นอายตนะคือตา เป็นต้น ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายมหาสังฆิกะ เห็นว่า คีลมีการสมาทาน คือการรับคีลเป็นเหตุ ฉะนั้น จึงไม่จำเป็นต้องเป็นเจตสิก หรือธรรมะที่เป็นไปทางจิต ซึ่งได้ถูกชักให้ออกมาว่า ถ้าคีลมีใช่เจตสิกแล้ว เป็นรูป เป็นนิพพาน หรืออายตนะต่าง ๆ หรือเปล่า)

๑๐๔. เรื่องคีลไม่เป็นไปตามจิต (สีลัง น จิตตานุปริวัตตติกา)

ถาม : คีลไม่เป็นไปตามจิต ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : คีลเป็นรูป เป็นนิพพาน เป็นอายตนะคือตา เป็นต้น ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายมหาสังฆิกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ เหตุผลนี้ชักอย่างเดียวกับข้อ ๑๐๓)

๑๐๕. เรื่องคีลมีการสมาทานเป็นเหตุ (สมาทานเหตุกกถา)

ถาม : คีลที่มีการสมาทาน (การรับคีล) เป็นเหตุ ย่อมเจริญใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต จนถึงปัญญาที่มีการสมาทานเป็นเหตุ ย่อมเจริญใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายมหาสังฆิกะ มีความเห็นว่า คีลไม่เกี่ยวกับจิตใจ เกี่ยวเพียงกิริยาที่สมาทานก็เจริญได้ จึงถูกชักถึงเรื่องเกี่ยวกับจิตใจ)

๑๐๖. เรื่องวิญญูติเป็นคีล (วิญญูตติ สีสันติกถา)

ถาม : วิญญูติ (การทำให้ผู้อื่นรู้ความหมายด้วยกายหรือวาจา) จัดเป็นคีลใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : วิญญูติเป็นเจตนา เว้นจากฉาสัตว์ ลักททรัพย์ เป็นต้นหรือ

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายมหาสังฆิกะ และ สมัตติยะ เห็นผิดว่า กิริยาที่ไหวกาย ไหววาจา ทำให้ผู้อื่นรู้ความประสงค์ ที่เรียกว่าวิญญูติ จัดเป็นคีล ข้อสำคัญที่จะทำให้ตีความผิด คือเข้าใจว่า กายวิญญูติเป็นกายกรรม คือ การกระทำทางกาย วจวิญญูติเป็นวจกรรม คือการกระทำทางวาจา เมื่อผสมกับความคิดว่า คีล คือการไม่ทำชั่วทางกาย วาจา จึงเข้าใจว่า วิญญูติเป็นคีล

แต่ตามหลักวิชา วิญญูติเป็นรูปอาศัย คืออุปาทายรูป จะเป็นศีลไม่ได้ เพราะศีลเป็นเรื่องของเจตนาอันเป็นไปทางจิต ฝ่ายค่านิจซึ่งตั้งตัวอย่างข้างต้น)

๑๐๗. เรื่องวิญญูติเป็นทศศีล (อวิญญูตติ ทุสสีลยันติกถา)

ถาม : อวิญญูติ (การไม่ทำให้ผู้อื่นรู้ความหมายด้วยกายหรือวาจา) จัดเป็นการทศศีลใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : อวิญญูติเป็นการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้นหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายมหาสังฆิกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ ขนานกับข้อ ๑๐๖ คือเมื่อถือว่า วิญญูติเป็นศีล อวิญญูติซึ่งตรงกันข้าม ก็ควรจะเป็นทศศีล)

๑๐๘. เรื่องแม้อธรรม ๓ อย่างก็เป็นอนุสัย (ติสโสปี อนุสยกถา)

ถาม : อนุสัยเป็นอภัยกถุต (เป็นกลาง ๆ ไม่ได้ไม่ชั่ว) เป็นอเหตุกะ (ไม่มีเหตุ) เป็นจิตตวิปปยุต(ไม่เกิด ดับพร้อม ไม่เกี่ยวข้องกับจิต) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : อนุสัยเป็นอภัยกถุตฝ่ายวิบาก เป็นอภัยกถุตฝ่ายกิริยา เป็นรูป เป็นนิพพาน จนถึงเป็นอายตนะคือโณภูมิจุฬะ ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(ความจริงคำถามนั้นแยกถามทีละข้อ แต่ในที่นี้ได้นำมารวมไว้เป็นคำถามเดียว เพราะข้อซักในประเด็นทั้งสามเป็นอย่างเดียวกัน นิกายมหาสังฆิกะ และ สมัตติยะ มีความเห็นผิดข้อนี้)

๑๐๙. เรื่องญาณความรู้ (ญาณกถา)

ถาม : เมื่ออัญญาณ (ความไม่รู้) หมดไป จิตที่เป็นญาณวิปปยุต (ปราศจากญาณ) กำลังเป็นไปอยู่ไม่ควรกล่าวว่า บุคคลมีญาณ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : เมื่อราคะหมดไป ก็ไม่ควรกล่าวว่า บุคคลปราศจากราคะ ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายมหาสังฆิกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ เพราะตีความคำว่า จิตที่เป็นญาณวิปปยุตผิดไป คือในขณะที่นั้น จิตที่เป็นญาณวิปปยุต ในฐานะเป็นจักขุวิญญาณ เป็นต้น หาได้หมายความว่าถูกความโง่ครอบงำไม่)

๑๑๐. เรื่องญาณเป็นจิตตวิปยุต (ญาณัง จิตตวิปยุตตันตีกถา)

ถาม : ญาณ (ความรู้) ไม่ประกอบกับจิต (ไม่เกิดดับพร้อมกับจิต) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : จิตเป็นรูป เป็นนิพพาน เป็นอายตนะคือตา จนถึงเป็นอายตนะคือโณภูมิลัพพะ
ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายบุพพเสลียะ มีความเห็นผิดข้อนี้ จึงถูกซักว่า ถ้าญาณเป็นจิตตวิปยุต
ญาณก็จะเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง คือเป็นรูปหรือนิพพาน เป็นต้น ใช่หรือไม่)

๑๑๑. เรื่องการเปล่งวาจาว่า นี่ทุกข์ (อิทัง ทุกฺขันตีกถา)

ถาม : เมื่อบุคคลกล่าวว่า นี่คือทุกข์ ดังนี้ ญาณ (ความรู้) ว่า นี่คือทุกข์ ย่อมเป็นไป
ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : เมื่อบุคคลกล่าวว่า นี่คือเหตุให้ทุกข์เกิด นี่คือความดับทุกข์ นี่คือหนทาง
(มรรค) ดังนี้ญาณ (ความรู้ว่า) นี่คือเหตุให้ทุกข์เกิด นี่คือความดับทุกข์ นี่คือ
หนทาง (มรรค) ย่อมเป็นไป ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดว่า เฉพาะข้อที่กล่าววาจาว่า นี่คือทุกข์ เป็นเหตุให้เกิด
ญาณความรู้จักตัวทุกข์ จึงถูกซักถึงข้ออื่น ๆ ด้วย ซึ่งก็ตอบปฏิเสธ)

๑๑๒. เรื่องกำลังฤทธิ์ (อิทธิพลกถา)

ถาม : บุคคลผู้ประกอบด้วยกำลังฤทธิ์ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกับปีใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : อายุนั้น คตินั้น การได้อัตตภาพนั้น แต่ละอย่างหนึ่งของสำเร็จด้วยฤทธิ์
ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายมหาสังคิกะ ตีความหมายของเรื่องอิทธิบาทาวนา (การเจริญคุณธรรมที่
บรรลุความสำเร็จ) ผิดว่ากำลังฤทธิ์ทำให้บุคคลมีอายุยืน จึงถูกซักว่า อายุนั้นสำเร็จด้วยฤทธิ์หรือ)

๑๑๓. เรื่องสมาธิ (สมาธิกา)

ถาม : ความสืบทอดแห่งจิตเป็นสมาธิ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ความสืบทอดแห่งจิตอันเป็นอดีต เป็นสมาธิ ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายสัพพัตติกาวะ และ อุตตรารูปกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ จึงถูกชักค้านหลายข้อ รวมทั้งข้อที่ว่าถ้าเป็นความสืบทอดแห่งจิตอันเป็นอนุสสเลา จะเป็นสมาธิด้วยหรือเปล่า)

๑๑๔. เรื่องความตั้งอยู่แห่งธรรม (ธัมมภูจิตตากา)

ถาม : ธัมมภูจิตตา (ความตั้งอยู่แห่งธรรม) เป็นของสำเร็จรูปแล้ว ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ความตั้งอยู่ (อย่างอื่น) ก็เป็นของสำเร็จรูปแล้ว เพราะธัมมภูจิตตานั่น ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ จึงถูกชักตั้งตัวอย่างข้างต้น)

๑๑๕. เรื่องความเป็นของไม่เที่ยง (อนิจจตากา)

ถาม : อนิจจตา (ความเป็นของไม่เที่ยง) เป็นของสำเร็จรูปแล้ว ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ความเป็นของไม่เที่ยง (อย่างอื่น) ก็สำเร็จรูปแล้ว เพราะความไม่เที่ยงนั้น
ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดต่อเนื่องมาจากข้อ ๑๑๔)

๑๑๖. เรื่องความสำรวมเป็นการกระทำ (สังวรโร กัมมันตีกา)

ถาม : ความสำรวมเป็นการกระทำใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ความสำรวมเป็นการกระทำทางตาใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายมหาสังฆิกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ คำชักชัดเจนอยู่แล้ว)

๑๑๗. เรื่องการกระทำ (กัมมกถา)

ถาม : กรรมทุกอย่าง ต้องมีผล ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : เจตนาทุกอย่าง ต้องมีผล ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(กรรมตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา หมายถึงเจตนา เมื่อ นิยามมหาสังคิกะ มีความเห็นผิดว่า กรรมทุกอย่าง ต้องมีผล จึงเท่ากับเห็นว่า เจตนาที่เป็นอภัยากฤตฝ่ายวิบาก คือที่ไม่ดีไม่ชั่ว ก็ต้องมีผลด้วย)

๑๑๘. เรื่องเสียงเป็นผล (สัทโท วิบาโกติกถา)

ถาม : เสียงเป็นผล (วิบาก) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : เสียงเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือทุกขมสุขเวทนา สัมปยุตด้วย
สุขเวทนาเป็นต้น ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิยามมหาสังคิกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ จึงถูกชักให้รู้จักคำว่า วิบาก ชัดเจนขึ้น)

๑๑๙. เรื่องอายตนะ ๖ (สฬายตนกถา)

ถาม : อายตนะ ๖ มีอายตนะคือตา เป็นต้น เป็นผล (วิบาก) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : อายตนะ ๖ เป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนา เป็นต้นหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นี้เป็นความเห็นผิดสืบเนื่องมาจากข้อ ๑๑๘ คำชักเป็นไปในทำนองเดียวกัน)

๑๒๐. เรื่องบุคคลผู้เกิด ๗ ครั้งเป็นอย่างยิ่ง (สัตตักขัตตปุรมกถา)

ถาม : บุคคล (พระโสดาบัน) ผู้เกิดอีก ๗ ครั้งเป็นอย่างยิ่ง ชื่อว่าเป็นผู้เที่ยงแท้
เพราะความเป็นผู้มีการเกิดอีก ๗ ครั้งเป็นอย่างยิ่ง ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ผู้นั้นฆ่ามารดา ฆ่าบิดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำพระโลหิตของพระตถาคตให้ห้อ
ด้วยจิตคิดประทุษร้าย ทำสงฆ์ให้แตกกัน ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(คำว่า เทียงแท้ มี ๒ นัย คือเทียงแท้ในทางที่ถูก กับเทียงแท้ในทางที่ผิด นิกาย
อุตตรাপถกะ มีความเห็นเพียงแง่เดียวว่า เทียงแท้ เพราะจะเกิดอีกไม่เกิน ๗ ชาติ ซึ่งกิน
ความหมายคลุมไปไม่ถึงผู้เทียงแท้ในทางที่ผิด จึงมีการชักให้หนักถึงแง่ที่ผิดด้วย)

๑๒๑. เรื่องผู้จะไปเกิดอีก ๒ - ๓ ครั้ง กับผู้เกิดอีกเพียงครั้งเดียว (โกลังโกลเอกพีชีกถา)

ถาม : ไม่ควรกล่าวว่า บุคคลผู้จะไปเกิดอีก ๒ - ๓ ครั้ง กับผู้จะไปเกิดอีกเพียงครั้งเดียว
เป็นผู้เทียงแท้ด้วยความเป็นผู้เช่นนั้น ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ผู้เป็นผู้นั้นจะไปเกิดอีก ๒ - ๓ ครั้ง กับผู้จะไปเกิดอีกเพียงครั้งเดียวมิใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าอย่างนั้น ท่านก็ไม่ควรกล่าวดังข้างต้น

(เป็นเรื่องของ นิกายอุตตรাপถกะ เช่นเดียวกัน)

๑๒๒. เรื่องการปลงชีวิต (ชีวิตา ไวโรปนกถา)

ถาม : บุคคลผู้สมบุรณ์ด้วยทิวฐิ (ทิวฐิสัมบันนะโดยตรง หมายถึงพระอริยบุคคล
ชั้นพระโสดาบัน) พึงปลงชีวิตสัตว์ได้ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ทำอนันตริยกรรมได้ ใช่หรือไม่ (คือฆ่ามารดา บิดา เป็นต้น)

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายบุพพเสลียะ มีความเห็นผิดข้อนี้ จึงถูกชักให้เกิดความรู้สึกว่า ความเห็น
ของตนยังบกพร่องอย่างไรบ้าง)

๑๒๓. เรื่องทุคคติ (ทุคคติกถา)

ถาม : บุคคลผู้สมบุรณ์ด้วยทิวฐิ (พระโสดาบัน) ละคติที่ชั่วได้แล้ว ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : บุคคลผู้สมบุรณ์ด้วยทิวฐิ พึงกำหนดในรูปที่เป็นไปในออบาย ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าอย่างนั้น ท่านก็ไม่ควรกล่าวว่า บุคคลผู้สมบุรณ์ด้วยทิวฐิ ละคติที่ชั่วได้แล้ว

(นิกายอุตตรাপถกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ ความจริงก็น่าจะไม่เรียกว่าเห็นผิด แต่
คำว่า ทุคคติมิใช่หมายเพียงคติที่ชั่วของผู้ตกต่ำลงในทุคคติเท่านั้น แต่หมายคลุมถึงตัณหา
ซึ่งมีรูป เป็นต้น เป็นอารมณ์ด้วย เพราะพระโสดาบันยังละราคะ โทสะ โมหะ ไม่ได้เด็ดขาด
อาจพอใจในรูปชั้นต่ำได้)

๑๒๔. เรื่องบุคคลที่เกิดในภพที่ ๗ (สัตตมภวิกกถา)

(เรื่องนี้ก็เหมือนข้อที่ ๑๒๓ เป็นแต่กล่าวถึงบุคคลผู้เกิดในภพที่ ๗ แทนผู้สมบุรณ์ด้วยทวิภูติ ข้อโต้แย้งเรื่องละหุคคติได้ก็อย่างเดียวกัน บุคคลที่เกิดในภพที่ ๗ หมายถึงพระโสดาบันบุคคล ซึ่งจะไม่เกิดอีกเป็นครั้งที่ ๘)

๑๒๕. เรื่องผู้ตั้งอยู่ตลอดกัป (กัปปฏิฐกถา)

ถาม : ผู้ตั้งอยู่ตลอดกัป (เป็นชื่อของผู้ทำชั่วอย่างรุนแรง เช่น ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน) ย่อมตั้งอยู่ตลอดกัป ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : กัปก็ยังมีดำรงอยู่ พระพุทธเจ้าก็เกิดขึ้นในโลก ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายราชคิริกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ ความจริงเป็นเรื่องของโวหาร คือกัปจริง ๆ นั้นยาวนานมาก กัปในคำว่า ตั้งอยู่ตลอดกัป นั้น เป็นชื่อของอายุขัย ของผู้ทำชั่วอย่างรุนแรง จะตกนรกตลอดกาลนาน แต่ก็นานไม่เต็มกัปจริง ๆ เพียงประมาณ ๑ ใน ๘๐ ก็หมดอายุแล้ว เพราะฉะนั้น คำว่า กัป ถ้าใช้กับบุคคลก็หมายความว่า อายุของตน เช่น ๑๐๐ ปี แต่กัปของกาลเวลายาวนานมาก)

๑๒๖. เรื่องการได้กุศลจิต (กุศลจิตตปฏิฐกถา)

ถาม : “ผู้ตั้งอยู่ตลอดกัป” ไม่พึงได้กุศลจิต ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : “ผู้ตั้งอยู่ตลอดกัป” พึงให้ท่านได้ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าอย่างนั้น ท่านก็ไม่พึงกล่าวว่า “ผู้ตั้งอยู่ตลอดกัป” ไม่พึงได้กุศลจิต

(ตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้เช่นนั้นยังอาจจะมีกุศลจิตขั้นต่ำที่เรียกว่า กามาวจร แต่ไม่ได้กุศลจิตขั้นสูงที่เป็นโลกุตตระ เมื่อนิกายอุตตรापถะ มีความเห็นคลุมไปหมด จึงมีการชักในข้อนี้)

๑๒๗. เรื่องผู้ประกอบด้วยกรรมอันให้ผลไม่มีระหว่างคั่น (อนันตราบยุตตกถา)

ถาม : บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรมอันให้ผลไม่มีระหว่างคั่น (ผู้ทำอนันตริยกรรม มีการฆ่ามารดา บิดา เป็นต้น) พึงก้าวลงสู่ทำนองที่ถูกต้อง (บรรลุนิพพานได้) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ผู้นั้นพึงก้าวลงสู่ทำนองธรรมทั้งสองอย่าง คือทั้งที่ถูกต้องทั้งที่ผิด ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(อรรถกถาอธิบายเป็นพิเศษสำหรับข้อนี้ว่า กล่าวตามสกสมัย คือคติแห่งพระพุทธศาสนา บุคคลถูกบังคับให้ประกอบอนันตริยกรรม โดยเจาะจงทำไปโดยมีเจตนาสมบุรณ์ จึงเป็นผู้ไม่ควรบรรลุธรรมที่ถูกต้องได้ แต่ นิกายอุตตราปถกะ มีความเห็นผิดว่า เจตนาจะสมบุรณ์หรือไม่สมบุรณ์ก็ไม่ควรบรรลุธรรมที่ถูกต้องทั้งสิ้น อรรถกถาให้ข้อสังเกตว่า เฉพาะข้อนี้ผิดกว่าที่เคยถามตอบมาแล้ว คือในที่นี้ฝ่ายถามเป็นฝ่ายเห็นผิด ฝ่ายตอบเป็นฝ่ายเห็นถูก)

๑๒๘. เรื่องทำนองธรรมของผู้แน่นอน (นียตัสส นียามกถา)

ถาม : บุคคลผู้แน่นอน (ผู้ทำอนันตริยกรรม ชื่อว่าเป็นผู้แน่นอนฝ่ายชั่ว บุคคลผู้บรรลุริยมรรคชื่อว่า เป็นผู้แน่นอนฝ่ายดี) ย่อมก้าวลงสู่ทำนองธรรม (บรรลุธรรมะได้) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่ (ฝ่ายตอบเข้าใจเพียงแง่เดียวว่า ฝ่ายดีบรรลุธรรมได้ มิได้เฉลียวใจว่า คำว่า ผู้แน่นอนกินความถึงฝ่ายชั่วด้วย จึงตอบอย่างนั้น)

ถาม : ผู้แน่นอนในทางที่ผิด ย่อมก้าวลงสู่ทำนองธรรมที่ถูก ผู้แน่นอนในทางที่ถูก ย่อมก้าวลงสู่ทำนองธรรมในทางที่ผิดใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายปุพพเสลียะ และ อปรเสลียะ มีความเห็นผิดในถ้อยคำว่า คำว่า นียโต ผู้แน่นอนหมายเฉพาะในทางดี จึงถูกชักให้เข้าใจว่า หมายถึงในทางชั่วด้วย ฉะนั้น จึงไม่ควรกล่าวคลุม ๆ ว่า ผู้แน่นอนบรรลุทำนองธรรมได้)

๑๒๙. เรื่องผู้มีนิวรณ์ (นิวตกถา)

ถาม : ผู้ถูกนิวรณ์ห่อหุ้ม ย่อมละนิวรณ์ได้ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ผู้กำหนดย่อมละความกำหนดได้ ผู้คิดประทุษร้ายย่อมละโหดได้ ผู้หลงย่อมละโมหะได้ ผู้เศร้าหมอง ย่อมละกิเลสได้ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอุตตราปถกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ เพราะมีเหตุผลว่า ถ้าผู้ละกิเลสได้ หมายถึง ผู้บริสุทธิ์แล้วก็ไม่จำเป็นต้องละกิเลส เพราะบริสุทธิ์อยู่แล้ว แต่ตามข้อเท็จจริง ผู้บริสุทธิ์ที่จะ

ละนิวรณ์คือกิเลสชั้นกลางนั้น หมายความว่า บริสุทธิ์ด้วยอำนาจฉาน อันอาจกลับมีกิเลสได้อีก ไม่ใช่บริสุทธิ์ชนิดไม่กลับกำเริบอีก)

๑๓๐. เรื่องผู้พร้อมหน้ากิเลส (สัมมุขีฎตกถา)

ถาม : ผู้พร้อมหน้า (ผู้มีกิเลส) ย่อมละกิเลสที่ผูกมัดได้ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ผู้กำหนดย่อมละความกำหนดได้ ๆ ล ๆ มีใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(ข้อนี้เหมือนกับข้อว่าด้วยนิวรณ์ข้างต้น เป็นแต่เปลี่ยนสำนวนว่า ผู้พร้อมหน้ากิเลส คือมีกิเลสอยู่บริบูรณ์)

๑๓๑. เรื่องผู้เข้าฌานย่อมพอใจ (สมาบันโน อัสนาเทติกา)

ถาม : ผู้เข้าฌานย่อมพอใจ มีความใคร่ในฌาน มีฌานเป็นอารมณ์ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ฌานนั้น เป็นอารมณ์ของฌานนั้นหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ จึงถูกชักตามตัวอย่างข้างต้น)

๑๓๒. เรื่องความกำหนดในสิ่งที่ไม่น่าพอใจ (อสาตราคกถา)

ถาม : ความกำหนดในสิ่งที่ไม่น่าพอใจมีอยู่ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : สัตว์ทั้งหลายที่ยินดีทุกข์ บรรณาทุกข์ กระหม่อมยินดีแสวงหาทุกข์ ดำรงค์อยู่เพื่อบรรลुความทุกข์ มีหรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอุตตราปถกะ ตีความหมายแห่งพระพุทธานุญาตบางข้อผิด จึงเข้าใจว่ามีความกำหนดในสิ่งที่ไม่น่าพอใจของผู้กำหนดนั่นเอง)

๑๓๓. เรื่องความทะยานอยากในธรรมเป็นอภัยกฤต (ธัมมัตถนา อภัยกตาติกา)

ถาม : ความทะยานอยากในธรรมเป็นอภัยกฤต คือไม่ดีไม่ชั่ว ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ความทะยานอยากในธรรมเป็นอภัยกฤตฝ่ายวิบาก หรือฝ่ายกิริยา หรือว่าเป็นรูป เป็นนิพพาน หรือเป็นอายตนะคือตา เป็นต้น จนถึงอายตนะคือโณภูมัพพะ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายปุปฺพเสลียะ มีความเห็นผิดข้อนี้ จึงถูกชักถึงสภาพของอัปฺยาการุตฺต ซึ่งเห็นได้ชัดว่า ความทะยานอยากในธรรม ไม่อยู่ในสภาพของอัปฺยาการุตฺตเลย)

๑๓๔. เรื่องธัมมัตถนหามิใช่เหตุให้เกิดทุกข์ (ธัมมัตถนหา น ทุกขสมุทโยติกถา)

ถาม : ความทะยานอยากในธรรมมิใช่เหตุให้ทุกข์เกิด ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ความทะยานอยากในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ มิใช่เหตุให้ทุกข์เกิด

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(คำว่า ธรรมะ ใน ธัมมัตถนหา หมายถึงอารมณ์ที่รู้ได้ด้วยใจ อันมาเป็นหมวดเดียวกับ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ถือว่าธัมมัตถนหามิใช่เหตุให้เกิดทุกข์ ก็จะต้องกล่าวว่า ความทะยานอยากในรูปเสียง เป็นต้น มิใช่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ด้วย นิกายปุปฺพเสลียะ มีความเห็นผิดข้อนี้)

๑๓๕. เรื่องความต่อเนื่องแห่งกุศลและอกุศล (กุสลาการุสลาปฏิสันทนกถา)

ถาม : อกุศลย่อมต่อเนื่องกับกุศล ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ความคิดเพื่อให้อกุศลเกิดขึ้น ย่อมเป็นความคิดเพื่อให้อกุศลเกิดขึ้นหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายมหาสังฆิกะ มีความเห็นผิดว่า กุศล กับ อกุศล เกิดต่อเนื่องกัน จึงถูกชักดังตัวอย่างข้างต้น)

๑๓๖. เรื่องความเกิดขึ้นแห่งอายตนะ ๖

ถาม : อายตนะ ๖ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) ย่อมตั้งอยู่ในครุฑมารดา ไม่ก่อน ไม่หลัง (พร้อมกับปฏิสันธิจิต) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : สัตว์มีอวัยวะพร้อม ไม่มีอินทรีย์บกพร่อง ก้าวลงสู่ครุฑมารดา ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายปุปฺพเสลียะ และ อปรเสลียะ มีความเห็นผิดข้อนี้ อรรถกถาอธิบายว่า ในขณะที่เกิดมีอายตนะ คือใจกับกายเท่านั้น อีก ๔ อย่าง เกิดต่อเมื่อล่วง ๗ ราตรีแล้ว)

๑๓๗. เรื่องปัจจัยที่ไม่มีระหว่างกัน (อนันตรปัจจัยกถา)

ถาม : โสตวิญญูณ (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางหู) ย่อมเกิดขึ้นในลำดับติดต่อกัน
แห่งจักขุวิญญูณ (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางตา) มีใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ความคิดเพื่อให้จักขุวิญญูณเกิดขึ้น ย่อมเป็นอันเดียวกับโสตวิญญูณ
มีใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอุตตราบถกะ มีความเห็นผิดข้อนี้)

๑๓๘. เรื่องรูปของพระอริยะ (อริยรูปกถา)

ถาม : รูปของพระอริยะอาศัยมหาภูตรูป (ธาตุทั้งสี่) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : รูปของพระอริยะเป็นกุศล ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : มหาภูตรูป (ธาตุทั้งสี่) เป็นกุศลหรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอุตตราบถกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ จึงถูกชักให้เข้าใจว่า ถ้ารูปของพระอริยะ
เป็นกุศล มหาภูตรูปก็เป็นกุศลด้วย ความจริงเป็นกลาง ๆ)

๑๓๙. เรื่องอนุสัยเป็นอย่างอื่น (อัญญุ อนุสโยติกกถา)

ถาม : อนุสัย (กิเลสที่นอนเนื่องในสันดาน) คือกามราคะเป็นอย่างหนึ่ง กิเลส
เครื่องรัดรั้ง คือกามราคะเป็นอีกอย่างหนึ่ง (กิเลสอย่างละเอียด กับอย่างกลาง
แม้ประเภทเดียวกัน ก็เป็นคนละอย่าง) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : กามราคะเป็นอย่างหนึ่ง กิเลสเครื่องรัดรั้งคือกามราคะเป็นอีกอย่างหนึ่ง
(กิเลสอย่างหยาบกับกิเลสอย่างกลาง แม้ประเภทเดียวกัน ก็เป็นคนละอย่าง)
ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ คำชักชัดเจนอยู่แล้ว)

๑๔๐. เรื่องกิเลสเครื่องรังรัดไม่ประกอบกับจิต (ปริยภูฐานัง จิตตวิปปยุตตันติกถา)

ถาม : กิเลสเครื่องรังรัด (ปริยภูฐานะ) ไม่ประกอบกับจิตใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : กิเลสอันเป็นรูป เป็นนิพพาน เป็นอายตนะคือตา จนถึงอายตนะคือโณภูลัพพะ
ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดข้อนี้)

๑๔๑. เรื่องสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน (ปริยาบันนถา)

ถาม : ความกำหนดในรูป (รูปราคะ) ย่อมแฝงตัวตามธาตุคือรูป (รูปธาตุ) จึงจัดว่า
เกี่ยวข้องกับธาตุคือรูป ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

(นิกายอันธกะ และ สมิติยะ มีความเห็นผิดข้อนี้ ความจริงความกำหนดในรูป
ย่อมแฝงตัวตามทั้งรูปธาตุและอรูปธาตุ)

๑๔๒. เรื่องอภัยกถา (อภัยกถกถา)

ถาม : ความเห็น (ทิฏฐิคตะ) เป็นอภัยกถา (กลาง ๆ ไม่ได้ไม่ชั่ว) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ความเห็น เป็นรูป เป็นนิพพาน เป็นต้นหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ และ อุตตรปาถกะ มีความเห็นผิดข้อนี้)

๑๔๓. เรื่องโลกุตตระ (อปริยาบันนถา)

ถาม : ความเห็นเป็นโลกุตตระ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ความเห็น เป็นมรรค หรือผล หรือนิพพาน

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(คำว่า อปริยาบันนะ หมายถึงโลกุตตระ นิกายปุพพเสลียะ มีความเห็นผิดข้อนี้)

๑๔๔. เรื่องความเป็นปัจจัย (ปัจจัยตากถา)

ถาม : ความเป็นปัจจัยเป็นของกำหนดไว้ (ตายตัว) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : การพิจารณา (วิมังสา) เป็นเหตุด้วย เป็นใหญ่ (อธิปัตติ) ด้วย มิใช่หรือ

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าอย่างนั้น ท่านก็ไม่ควรกล่าวว่า สิ่งที่เป็นปัจจัยโดยเป็นเหตุปัจจัย ย่อมเป็นปัจจัยโดยความเป็นอธิปัตติปัจจัยด้วย

(นิกายมหาสังคิกะ เห็นผิดว่า ธรรมะที่เป็นปัจจัยข้อใดข้อหนึ่งแล้ว ย่อมไม่เป็นปัจจัยข้ออื่น จึงถูกชักให้เห็นว่า ในขณะที่เดียวกันเป็นได้ ๒ ข้อก็มี)

๑๔๕. เรื่องปัจจัยของกันและกัน (อัญญมัญญปัจจัยกถา)

ถาม : สังขารมีอวิชชาเป็นปัจจัยเท่านั้น ไม่ควรกล่าวว่า อวิชชามีสังขารเป็นปัจจัยใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : อวิชชา เกิดพร้อมกับสังขารมิใช่หรือ

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าอวิชชาเกิดพร้อมกับสังขาร ท่านก็ไม่ควรกล่าวว่า สังขารมีอวิชชาเป็นปัจจัยด้วย อวิชชาก็มีสังขารเป็นปัจจัยด้วย

(นิกายมหาสังคิกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ จึงชักให้ยอมรับเรื่องความเป็นปัจจัยของกันและกัน ระหว่างอวิชชากับสังขาร)

๑๔๖. เรื่องกาลยัตติยาว (อัทธาภา)

ถาม : กาลยัตติยาวเป็นของสำเร็จรูป ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : กาลยัตติยาวเป็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(ข้อนี้อรธกถาไม่ได้บอกว่าเป็นของนิกายไหน แต่ก็สันนิษฐานได้ว่า สืบมาจากข้อ ๑๔๕ ตามหลักวิชาสิ่งที่นับว่าสำเร็จรูปก็เฉพาะชั้น ๕ กาลยัตติยาวเป็นแต่สักว่าบัญญัติว่า กาล จึงไม่จัดเข้าในคำว่าสำเร็จรูปหรือ ปรินิพัตตนะ)

๑๔๗. เรื่องขณะ ประเดี้ยว ครู (ขณลยมุตตกถา)

(ข้อนี้เหมือนข้อ ๑๔๖ คือถือผิดว่า ขณะ เป็นต้น สำเร็จรูป จึงถูกถามว่า เป็นชั้น ๕ หรือ)

๑๔๘. เรื่องกิเลสที่ต้องสันดาน (อาสวกถา)

(นิกายเหตุวาทะ เห็นว่า อาสวะ ๔ คือ กาม ภพ ทิฏฐิ อวิชชา มิใช่อาสวะ จึงถูกชักว่าเป็นมรรค ผล นิพพาน เป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่งหรือ)

๑๔๙. เรื่องความแก่และความตาย (ชรามรณกถา)

ถาม : ความแก่ความตายของธรรมะที่เป็นโลกุตตระ จัดว่าเป็นโลกุตตระ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ความแก่ความตายเป็นมรรค ผล นิพพาน เป็นต้นหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายมหาสังคิกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ คำชักชัดเจนอยู่แล้ว)

๑๕๐. เรื่องสัญญาและเวทนา (สัญญาเวยติกถา)

ถาม : สัญญาเวยตินิโรธสมาบัติ (สมาบัติที่ดับสัญญาและเวทนา) เป็นโลกุตตระ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : สมาบัติเป็นมรรค ผล นิพพาน เป็นต้นหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายเหตุวาทะ มีความเห็นผิดข้อนี้ คำชักค้านเอาหลักโลกุตตรธรรมมาชัก แต่เนื่องจากมีหลักฐานบางแห่งกล่าวว่า สมาบัตินี้เป็นนิพพาน จึงน่าสังเกตในการตีความธรรมะข้อนี้อยู่เหมือนกัน ได้เคยบันทึกไว้ในข้อที่ ๕๘ เรื่องนิโรธสมาบัติครั้งหนึ่งแล้ว)

๑๕๑. เรื่องสัญญาและเวทนาเรื่องที่ ๒ (ทุตติสัญญาเวยติกถา)

ถาม : สัญญาเวยตินิโรธสมาบัติเป็นโลกิยะ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : สมาบัติเป็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ กามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร (อย่างใดอย่างหนึ่ง) ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายเหตุวาทะ เห็นว่า เมื่อสัญญาเวยตินิโรธสมาบัติ มิใช่โลกุตตระ ก็ควรเป็นโลกิยะ จึงถูกชักอีกว่า เป็นชั้น ๕ หรือเป็นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร เป็นอันสรุปมติของผู้แต่งคัมภีร์กถาวัตถุนี้ว่า สัญญาเวยตินิโรธสมาบัติ มิใช่ทั้งโลกิยะทั้งโลกุตตระ)

๑๕๒. เรื่องสัญญาและเวทนาเรื่องที่ ๓ (ตติยสัญญาเวทยิตกถา)

ถาม : ผู้เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธ พึงทำกาละได้ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ผู้เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธ มีผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต อันมีความตาย เป็นที่สุด ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายราชคิริกะ มีความเห็นว่า เมื่อไม่มีข้อกำหนดว่า ผู้นั้นต้องตาย ผู้นั้นจึงไม่ตาย เพราะฉะนั้น ผู้เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธ ก็ควรตายได้เช่นบุคคลธรรมดา แต่ตามหลักวิชา ไม่มี การตายในระหว่างที่เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธ)

๑๕๓. เรื่องสมบัติที่ให้อำนาจถึงอัญญัสสตร์ (อัญญัสตตูปิกากถา)

ถาม : การเข้าสัญญาเวทยิตนิโรธ ทำให้เข้าถึงอัญญัสสตร์ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ผู้เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธ มีอโลกะ อโหสะ อโมหะ อันเป็นกุศลมูลหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

ถาม : ถ้าเป็นอย่างนั้น ท่านก็ไม่ควรกล่าวว่า การเข้าสัญญาเวทยิตนิโรธ ทำให้เข้าถึง อัญญัสสตร์

(นิกายเหตุวาทะ มีความเห็นเป็นเหตุถูกค้านในข้อนี้ อรรถกถาอธิบายว่า ภาวนา ที่เป็นไปด้วยอำนาจแห่งความคลายความกำหนัดในสัญญา จัดเป็นอัญญสมบัติบ้าง นิโรธสมบัติบ้าง ชื่อว่าสัญญาเวทยิตนิโรธ ๆ จึงมี ๒ อย่าง คือเป็น โลภียะ และ โลกุตตระ ที่เป็นโลภียะเป็นของบุญชน ทำให้เข้าถึงอัญญัสสตร์ ที่เป็นโลกุตตระเป็นของพระอริยะ ไม่ทำให้เข้าถึงอัญญัสสตร์ เมื่อนิกายเหตุวาทะ เห็นแย้งเดียว จึงถูกชักค้านให้เห็นแย้งอื่นอีก คำอธิบายของอรรถกถาข้อนี้ จึงเป็นคำตอบในข้อ ๕๘ ๑๕๐ และ ๑๕๑ ด้วย)

๑๕๔. เรื่องการสะสมกรรม (กัมมุปจยกถา)

ถาม : กรรมเป็นอย่างหนึ่ง การสะสมกรรมเป็นอีกอย่างหนึ่ง ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ผัสสะ เวทนา เป็นต้น เป็นอย่างหนึ่ง การสะสมผัสสะ การสะสมเวทนา เป็นต้น เป็นอีกอย่างหนึ่ง ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ และ สมิตียะ มีความเห็นผิดข้อนี้ เพราะเข้าใจว่า กัมมูปจยะ หรือการสะสมกรรม ไม่สัมพันธ์กับจิต)

๑๕๕. เรื่องการข่ม (นิคคกถา)

ถาม : ผู้อื่นข่มข่มจิตของผู้อื่นได้ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ผู้อื่นข่มข่มหรือบังคับได้ว่า จิตของผู้อื่นอย่ากำหนด อย่าคิดประทุษร้าย อย่าหลง อย่าเศร้าหมอง ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายมหาสังฆิกะ มีความเห็นผิดข้อนี้)

๑๕๖. เรื่องการประคอง (ปัคคกถา)

(ข้อนี้เหมือนข้อ ๑๕๕ ต่างแต่เป็นเรื่องของการประคองจิตแทนข่มจิต ข้อโต้แย้งก็อย่างเดียวกัน)

๑๕๗. เรื่องการเพิ่มให้ความสุข (สุขานุปปทานกถา)

ถาม : ผู้อื่นข่มเพิ่มให้ความสุขแก่ผู้อื่นได้ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ผู้อื่นข่มเพิ่มให้ทุกข์แก่ผู้อื่นได้ ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายเทตฺตวาทะ มีความเห็นผิดว่า ความรู้สึกเป็นสุขนั้น เป็นของที่เพิ่มให้แก่กันได้ จึงถูกย่นถามถึงความรู้สึกทุกข์ด้วย)

๑๕๘. เรื่องการรวบรวมพิจารณา (อภิคัลยหมนสิการกถา)

ถาม : บุคคลย่อมรวบรวม^๑ พิจารณาได้ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : บุคคลย่อมรู้จิตนั้น ด้วยจิตนั้น ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

^๑ อธิคฺคยฺห อรรคกถาแกว้า สงคณฺหิตฺตวา อนึ่ง คำว่า มนสิการ เคยแปลว่า ใส่ใจ หรือทำไว้ในใจ แต่ในที่นี้ใช้ว่า พิจารณาเพื่อให้ความชัดขึ้น

๑๕๕. เรื่องรูปเป็นเหตุ (รูปัง เหตุตักกธา)

ตอบ : ใช่

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

๑๖๐. เรื่องรูปมีเหตุ (รูปัง สเหตุกันตักถา)

ตอบ : ใช่

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

๑๖๑. เรื่องรูปเป็นกุศลและอกุศล (รูปัง กุสลากุศลันตติกา)

ตอบ : ใช่

ตอบ : ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น

๑๖๒. เรื่องรูปเป็นผล (รูปัง วิปาโกตติกถา)

6/8/2562 BE 12:06

๑๖๓. เรื่องรูปเป็นรูปาวจรและอรูปาวจร (รูปัง รูปาวจรรูปาวจรันตีกถา)

ถาม : รูปเป็นรูปาวจรและอรูปาวจรได้ ไช้หรือไม่

ตอบ : ไช้

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ เพราะเข้าใจว่า รูปชื่อว่าเป็นกามาวจร รูปาวจร หรืออรูปาวจร ก็เพราะทำกรรมอันเป็นกามาวจร รูปาวจร หรืออรูปาวจรไว้ จึงถูกชักว่า รูปเป็นการแสวงหาสมบัติ การแสวงหาการเกิด และเป็นการอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน เป็นสัมปยุตตธรรม คือเกิดพร้อม ดับพร้อม และมีอารมณ์เป็นอันเดียวกับจิตที่แสวงหาสมบัติ แสวงหาการเกิด ไช้หรือไม่)

๑๖๔. เรื่องรูปราคะเนื่องด้วยรูปธาตุ (รูปราโค รูปธาตุปริยายันโนตีกถา)

ถาม : ความกำหนดในรูป (รูปราคะ) เนื่องด้วยธาตุคือรูป ไช้หรือไม่

ตอบ : ไช้

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ ข้อชักถามพ้องกับข้อ ๑๖๓)

๑๖๕. เรื่องพระอรหันต์มีการสังสมบุญ (อตฺถิ อรหโต ปุญญูปจโยตีกถา)

ถาม : พระอรหันต์มีการสังสมบุญ ไช้หรือไม่

ตอบ : ไช้

ถาม : พระอรหันต์มีการสังสมที่มีบุญ (คือบาป) ไช้หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ จึงถูกชักให้นึกถึงคำที่ว่า พระอรหันต์ละบุญ ละบาปได้แล้ว ถ้าสังสมบุญได้ก็สังสมบาปได้ด้วย ข้อควรทราบก็คือ การทำความดีของ พระอรหันต์เป็นกิริยาเท่านั้น มิใช่เพื่อเป็นบุญ คือเพื่อล้างหรือชำระความชั่ว)

๑๖๖. เรื่องพระอรหันต์ไม่มีการตายเมื่อยังไม่ถึงคราว (นตฺถิ อรหโต อกาลมัจจุตีกถา)

ถาม : พระอรหันต์ไม่มีการตายเมื่อยังไม่ถึงคราว ไช้หรือไม่

ตอบ : ไช้

ถาม : ผู้ฆ่าพระอรหันต์ไม่มี ไช้หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายราชคิริกะ และ สัทธัตถิกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ จึงถูกชักให้นึกถึงเรื่องที่อาจ มีผู้ฆ่าพระอรหันต์ได้ ในกรณีเช่นนั้น ก็ชื่อว่าตายในเมื่อยังไม่ถึงคราว)

๑๖๗. เรื่องทุกอย่างมาจากกรรม (สัพพัมมัง กัมมโตตติกา)

ถาม : ทุกอย่างนี้มาจากกรรม ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : กรรมก็มาจากกรรม ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(ในกายราชคิริกะ และ สมิตียะ มีความเห็นผิดข้อนี้ เพราะตีความในพระพุทธานุสสติ
บางข้อ จึงถูกชักตั้งตัวอย่างข้างต้น)

๑๖๘. เรื่องสิ่งที่เนื่องด้วยอินทรีย์ (อินทริยพัทธกตา)

ถาม : สิ่งทีเนื่องด้วยอินทรีย์เท่านั้น เป็นทุกข์ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : สิ่งทีเนื่องด้วยอินทรีย์เท่านั้น ไม่เพียง อันปัจจัยปรุงแต่ง อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น
ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(ในกายเหตุวาทะ มีความเห็นผิดข้อนี้ ความจริงทั้งสิ่งทีเนื่องด้วยอินทรีย์และ
ไม่เนื่องด้วยอินทรีย์ ก็เป็นทุกข์ทั้งสิ้น)

๑๖๙. เรื่องเว้นแต่อริยมรรค (ฐเบตวา อริยมัคคันตติกา)

ถาม : สังขารที่เหลือ เว้นแต่อริยมรรค เป็นทุกข์ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : แม้เหตุให้เกิดทุกข์ ก็เป็นทุกข์ ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(ในกายเหตุวาทะ มีความเห็นว่า อริยมรรคเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ จึง
ยกเว้นให้ นอกนั้นเห็นว่าเป็นทุกข์หมด ฝ่ายค้านจึงชักค้านถึงข้ออื่น ๆ คือทุกขสมุทัย)

๑๗๐. เรื่องไม่ควรกล่าวว่า สงฆ์รับทักษิณา

(น วัตตัพพัง สังโฆ ทักขิณัง ปฏิคคัณหาตติกา)

ถาม : ไม่ควรกล่าวว่า สงฆ์รับทักษิณา (ของทำบุญ) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : สงฆ์เป็นผู้ควรแก่ของค่านับ ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา เป็นต้น
มิใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าอย่างนั้น ท่านก็ไม่น่าจะกล่าวว่า ไม่ควรกล่าวว่า สงฆ์รับทักษิณา
(นิกายเวตุลลกะ พวคมหาสุญญตาพาหะ มีความเห็นผิดข้อนี้ เพราะเข้าใจว่า มรรค
และผลเป็นพระสงฆ์)

๑๗๑. เรื่องไม่ควรกล่าวว่า สงฆ์ทำทักษิณาให้บริสุทธิ์

(น วัตตัพพัง สังฆโม ทักขินัง วิโสเธตติกกา)

๑๗๒. เรื่องไม่ควรกล่าวว่า สงฆ์ฉัน (อาหาร)

(น วัตตัพพัง สังฆโม ภูญชตติกกา)

๑๗๓. เรื่องไม่ควรกล่าวว่า ทานที่ถวายแด่สงฆ์มีผลมาก

(น วัตตัพพัง สังฆัสส ทินนัง มหัปปลันตีกา)

(รวม ๔ ข้อนี้ เป็นหัวข้อที่ทำให้มีความเห็นผิดแบบเดียวกับข้อ ๑๗๐ จึงรวมไว้
แต่หัวข้อ ไม่ต้องอธิบาย)

๑๗๔. เรื่องไม่ควรกล่าวว่า ทานที่ถวายแก่พระพุทธเจ้ามีผลมาก

(น วัตตัพพัง พุทฺธัสส ทินนัง มหัปปลันตีกา)

(นิกายเวตุลลกะ พวคมหาสุญญตาพาหะ มีความเห็นผิดข้อนี้ เพราะเห็นว่า
พระผู้มีพระภาคไม่ฉันสิ่งใด ๆ คือมีความเห็นว่า พระสงฆ์ที่แท้จริงก็คือมรรคผล พระพุทธเจ้า
ที่แท้จริงก็คือปัญญาที่ตรัสรู้ เป็นการเห็นแบบปรมาตมแล้วเอามาคำนวณตีบัญญัติ)

๑๗๕. เรื่องความบริสุทธิ์แห่งทักษิณา (ทักษิณาวิสุทธีกา)

ถาม : ทานย่อมบริสุทธิ์ทางฝ่ายผู้ให้เท่านั้น มิใช่ฝ่ายผู้รับ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ผู้รับบางคนที่เป็นผู้ควรแก้ของค่านับ ควรแก้ของต้อนรับ ควรแก้ทักษิณา
(ของทำบุญ) มีอยู่มีใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าอย่างนั้น ท่านก็ไม่ควรกล่าวว่า ทานย่อมบริสุทธิ์ทางฝ่ายผู้ให้เท่านั้น มิใช่
ฝ่ายผู้รับ

(นิกายอุตตราปถะ มีความเห็นผิดข้อนี้)

๑๗๖. เรื่องมนุษย์โลก (มนุสสโลกกถา)

ถาม : ไม่ควรกล่าวว่า พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ในมนุษย์โลก ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : เจตีย์ อาราม วิหาร คาม นิคม นคร แวนแคว้น ชนบทที่พระพุทเจ้าเคย
อยู่มาแล้ว มีอยู่มิใช่หรือ

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าอย่างนั้น ท่านก็ไม่น่าจะกล่าวว่า ไม่ควรกล่าวว่า พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า
ประทับอยู่ในมนุษย์โลก

(นิกายเวตุลลกะ มีความเห็นผิดว่า รูปร่างของพระพุทเจ้าที่ปรากฏในโลกนี้เป็น
เพียงรูปนิรมิต ไม่ใช่พระองค์จริง พระองค์จริงประทับอยู่ในดุสิตภพ จึงถูกชักตั้งตัวอย่าง
ข้างต้น)

๑๗๗. เรื่องพระธรรมเทศนา (ธัมมเทศนาถา)

ถาม : ไม่ควรกล่าวว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรม ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ใครเล่าแสดงธรรม

ตอบ : รูปที่นิรมิตขึ้นแสดงธรรม

ถาม : พระชินศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้ที่ถูกนิรมิตขึ้นหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายเวตุลลกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ พึงสังเกตว่า นิกายนี้ มีความเห็นในรูป
ปรมาตมิ์เสมอ)

๑๗๘. เรื่องกรุณา (กรุณาถา)

ถาม : พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ไม่มีพระกรุณา ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ไม่มีพระเมตตาใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอุตตราปถกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ เพราะเข้าใจว่า กรุณามีลักษณะใกล้เคียง
กับ ราคะ ความกำหนดยินดี ซึ่งเป็นความเข้าใจผิด)

๑๗๙. เรื่องของหอม (คันทชาติกถา)

ถาม : อุจจาระ ปัสสาวะของพระพุทเจ้า ย่อมเหนือคันทชาติอื่น ๆ อย่างยิ่งใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : พระผู้มีพระภาค เสวยของหอมหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ และ อุตตราปถกะ มีความเห็นว่า อุจจาระ ปัสสาวะของพระผู้มีพระภาค หอมยิ่งกว่าของหอมอื่น ๆ ความจริงเป็นอย่างปกติของมนุษย์ธรรมดา)

๑๘๐. เรื่องมรรคอันเดียว (เอกมคคกถา)

ถาม : พระอริยบุคคลย่อมทำให้แจ้งผลทั้งสี่ด้วยมรรคอันเดียว ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ผัสสะ ๔ จนถึงปัญญา ๔ ย่อมรวมกัน ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ และ อุตตราปถกะ มีความเห็นผิดข้อนี้)

๑๘๑. เรื่องการก้าวข้ามฌาน (ฌานสังกัณตีกถา)

ถาม : บุคคลย่อมก้าวข้ามจากฌานไปสู่ฌาน ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ก้าวข้ามจากฌานที่ ๑ ไปสู่ฌานที่ ๓ อย่างนั้นหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายมทิสาสกะ และ อันธกะ บางส่วน มีความเห็นผิดข้อนี้)

๑๘๒. เรื่องช่องว่างของฌาน (ฌานันตริกากถา)

ถาม : ช่องว่างของฌานมีอยู่ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ช่องว่างของผัสสะ จนถึงช่องว่างของปัญญาก็มี ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายสมัตติยะ และ อันธกะ บางส่วน มีความเห็นผิดข้อนี้)

๑๘๓. เรื่องผู้เข้าฌานย่อมได้ยินเสียง (สมาบันโน ลัททัง สุณาสติกถา)

ถาม : ผู้เข้าฌานย่อมได้ยินเสียง ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ผู้เข้าฌานย่อมเห็นรูปด้วยตา ฟังเสียงด้วยหู ตมกลิ่นด้วยจมูก เป็นต้นหรือ

ตอบ : ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น

(นิกายปัฟฟเสลียะ มีความเห็นผิดข้อนี้)

๑๘๔. เรื่องเห็นรูปด้วยตา (จักขุนา รูปัง ปัสสตีตักกา)

ถาม : บุคคลย่อมเห็นรูปด้วยตา ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : บุคคลย่อมเห็นรูปด้วยรูป (คือตาก็คือเป็นรูปอย่างหนึ่ง) ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น

(นิกายมหาสังคิกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ เพราะเข้าใจในถ้อยคำผิด ความจริงคำว่า เห็นรูปด้วยตานั่น หมายถึงเห็นด้วยจักขุวิญญาณ คือความรู้แจ้งอารมณ์ทางตา)

๑๘๕. เรื่องการละกิเลส (กิเลสขหนกกา)

ถาม : บุคคลย่อมละกิเลสที่เป็นอดีต ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : บุคคลย่อมดับสิ่งที่ดับแล้ว ปราศจากสิ่งที่หมดไปแล้ว ทำให้สิ่งที่สิ้นไปแล้ว สิ้นไปอย่างนั้นหรือ

ตอบ : ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอุตตราปถกะ บางส่วน เห็นว่ากิเลสมีทั้งอดีต อนาคต ปัจจุบัน บุคคลย่อมละกิเลสทั้งสามประเภทนั้น ความจริงไม่ควรกล่าวอย่างนั้น เพราะเมื่ออริยมรรคมีพระนิพพาน เป็นอารมณ์ เป็นไปแล้ว กิเลสที่ไม่เกิดขึ้นก็ไม่เกิดขึ้น จึงชื่อว่าละกิเลสได้)

๑๘๖. เรื่องความสุญญ (สุญญตาภา)

ถาม : ความสุญญ เนื่องด้วยสังขารและขันธ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : สิ่งที่ไม่มียินมิต ก็เนื่องด้วยสังขารและขันธ ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ ความจริงความสุญญมี ๒ อย่าง คือที่เป็นลักษณะ ซึ่งไม่ใช่ตนแห่งขันธ และที่เป็นนิพพาน เมื่อเห็นแง่เดียว จึงถูกชักให้รู้ถึงข้ออื่น ๆ ด้วย)

๑๘๗. เรื่องผลแห่งความเป็นสมณะ (สามัญญผลกกา)

ถาม : ผลแห่งความเป็นสมณะเป็นอสังขตะ (ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ผลแห่งความเป็นสมณะ เป็นนิพพานหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายปุพพเสลียะ มีความเห็นผิดข้อนี้)

๑๘๘. เรื่องการบรรลุ (ปัตติกา)

๑๘๙. เรื่องความจริง (ตถตา)

(ทั้งสองข้อนี้ก็เหมือนข้อ ๑๘๗ คือ นิกายปุพพเสลียะ มีความเห็นว่า ข้อ ๑๘๗ - ๑๘๘ และนิกายอันธกะ บางส่วน มีความเห็นว่า ข้อ ๑๘๙ เป็นอสังขตะ จึงถูกชักให้เข้าใจว่า เมื่อมีใช้นิพพานจึงมิใช่อสังขตะ)

๑๙๐. เรื่องกุศล (กุสลกา)

ถาม : นิพพานธาตุเป็นกุศล ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : นิพพานธาตุมีอารมณ์ มีการคิดนึกได้เช่นนั้นหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดข้อนี้)

๑๙๑. เรื่องข้อกำหนดเด็ดขาด (อัจฉินตนิยามกา)

ถาม : บุคคลมีข้อกำหนดเด็ดขาด ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ผู้ฆ่ามารดา ฆ่าบิดา เป็นต้น ก็เชื่อว่ามีข้อกำหนดเด็ดขาด ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอุตตราปถะ บางส่วน มีความเห็นผิดข้อนี้ โดยเข้าใจว่า บุคคลที่เป็นบุพพชนบางคน อาจได้บรรลุผลอย่างแน่นอน โดยมีได้เฉลี่ยว่า คำว่า ข้อกำหนดเด็ดขาด หมายถึงทางที่ชั่วด้วย)

๑๙๒. เรื่องธรรมะที่เป็นใหญ่ (อินทริยกา)

ถาม : ไม่มีธรรมะที่เป็นใหญ่ คือความเชื่อ (สัทธินทรีย์) ที่เป็นโลกียะ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ไม่มีความเชื่อที่เป็นโลกียะ ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายเหตฺวาทะ และ มหิสาสกะ เห็นผิดว่า ความเชื่อที่เป็นโลกิยะเป็นความเชื่อ
ธรรมดาไม่เป็นสัทธินทรีย์ แต่ความจริงเป็นสัทธินทรีย์ด้วย ในฐานะที่เป็นใหญ่ แม้ความเพียร
สติ สมาธิ และปัญญา ก็เป็นเช่นเดียวกัน)

๑๓๓. เรื่องไม่จงใจ (อสังฺกัจจกถา)

ถาม : บุคคลไม่จงใจ ทำมรดาของตนให้สิ้นชีวิต ชื่อว่าทำอนันตริยกรรม ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : บุคคลไม่จงใจฆ่าสัตว์ ก็ชื่อว่าทำปาณาติบาต ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(ตามความจริงถ้าไม่จงใจหรือไม่มีเจตนา เช่น ทำของตกถูก ถึงแก่ความตายก็ไม่เป็น
อนันตริยกรรม แต่นิกายอุตตราปถะบางส่วน มีความเห็นผิดว่า เป็นอนันตริยกรรม
จึงถูกชักถึงการฆ่าสัตว์โดยไม่เจตนา)

๑๓๔. เรื่องญาณ (ญาณกถา)

ถาม : บุคคลไม่มีญาณ (ความรู้) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : บุคคลไม่มีปัญญา ไม่มีการพิจารณาหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายเหตฺวาทะ มีความเห็นผิดข้อนี้ จึงถูกชักให้เห็นว่า บุคคลก็มีญาณ)

๑๓๕. เรื่องนายนิรยบาล (นิรยบาลกถา)

ถาม : ไม่มีนายนิรยบาล (ผู้ปกครองนรก) ในนรก ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ไม่มีการลงโทษในนรก ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นว่า ไม่มีนายนิรยบาลในนรก ฝ่ายค่านิจชักค่านินทางให้
เห็นว่า มี)

๑๓๖. เรื่องสัตว์ดิรัจฉาน (ดิรัจฉานกถา)

ถาม : มีสัตว์ดิรัจฉานในหมู่เทพ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : มีเทพในหมู่สัตว์ดิรัจฉาน ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นว่า มีสัตว์ในหมู่เทพ เช่น ช้างเอราวัณ ฝ่ายค้านเห็นว่า มีใช้อย่างจริง แต่เป็นเทพจำแลง จึงชักค้าน)

๑๙๗. เรื่องมรรค (มคคกถา)

ถาม : มรรคมืองค์ ๕ ใช้อย่างไรหรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : พระผู้มีพระภาคตรัสถึงมรรคมืองค์ ๘ มีสัมมาทิฏฐิ เป็นต้น ใช้อย่างไรหรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าอย่างนั้น ท่านก็ไม่ควรกล่าวว่า มรรคมืองค์ ๕

(นิกายมโหสิสกะ มีความเห็นผิดว่า โดยตรงมรรคมีเพียงองค์ ๕ ส่วนอีก ๓ คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ ไม่ประกอบกับจิต จึงไม่ต้องนับเป็นองค์ก็ได้ ฝ่ายค้านจึงชักค้านถึงหลักฐานที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้)

๑๙๘. เรื่องญาณ (ญาณกถา)

ถาม : ญาณที่มีวัตถุ ๑๒ (ญาณมีอาการ ๑๒ ตามนัยแห่งธัมมจักกัปปวัตตนสูตร) เป็นโลกุตตระ ใช้อย่างไรหรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : โลกุตตรญาณมี ๑๒ ใช้อย่างไรหรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายปุพฺพเสลียะ และ อปรเสลียะ มีความเห็นผิดข้อนี้)

๑๙๙. เรื่องคำสอน (สาสนกถา)

ถาม : คำสอนเป็นของทำขึ้นใหม่ ใช้อย่างไรหรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : สติปัฏฐานเป็นของทำขึ้นใหม่ ใช้อย่างไรหรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอุตฺตราปถะ บางส่วน เห็นว่า เมื่อทำสังคายนา ๓ คราว ก็เป็นการแต่งคำสอนขึ้นใหม่ จึงถูกชักให้ตอบว่า เป็นการแต่งหลักธรรม เช่น สติปัฏฐานขึ้นใหม่ด้วยหรือซึ่งฝ่ายเห็นผิดปฏิเสธ)

๒๐๐. เรื่องผู้ไม่สัจ (อวิวิตตกถา)

ถาม : บุคคลที่ไม่สัจจากกรรมที่มีธาตุ ๓ ใช้อย่างไรหรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : บุญที่ไม่ส่งจากผัสสะ เวทนา สัญญา เป็นต้น อันมีธาตุ ๓ หรือไม่

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอุตตราปถะ มีความเห็นผิดข้อนี้ แต่ตามหลักจะถือว่าไม่ส่งจากกรรมใด ก็เฉพาะกรรมนั้นเป็นปัจจุบันเท่านั้น ฝ่ายเห็นผิดเห็นคลุ้มไปหมด จึงถูกชักถึงข้ออื่น ๆ ด้วย)

๒๐๑. เรื่องกิเลสที่ผูกมัด (สัญญาชนกถา)

ถาม : มีการบรรลอรหัตตผลโดยไม่ต้องละสัญญาชน (กิเลสที่ผูกมัด) บางอย่าง ใชหรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : มีการบรรลอรหัตตผลโดยไม่ต้องละสักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ใชหรือไม่

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายมหาสังฆิกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ จึงถูกชักค้ำ)

๒๐๒. เรื่องฤทธิ์ (อิทธิกกถา)

ถาม : พระพุทธเจ้าหรือพระสาวกมีฤทธิ์ที่เป็นไปตามประสงค์ ใชหรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : พระพุทธเจ้าหรือพระสาวกมีฤทธิ์ที่เป็นไปตามประสงค์ เช่น ให้ต้นไม้มีใบ มีดอก มีผลอยู่เสมอ ใชหรือไม่

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอนัฏฐะ มีความเห็นผิดข้อนี้ ตามหลักถือว่า ฤทธิ์จะสำเร็จในกรณีที่ไม่ฝืน ธรรมดาเกินไป เช่น ไม่ให้แก่ ไม่ให้ตายไม่ได้ แต่ให้ตายชั่วคราวไปพอจะทำได้)

๒๐๓. เรื่องพระพุทธเจ้า (พุทธกถา)

ถาม : พระพุทธเจ้ามีเลวมิตีกว่ากันระหว่างพระพุทธเจ้า ใชหรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ดีเลวกว่ากันโดยสติปัญญาน (การตั้งสติ) สัมมปธาน (ความเพียรชอบ) เป็นต้น ใชหรือไม่

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอนัฏฐะ มีความเห็นผิดข้อนี้ จึงถูกชักถึงคุณธรรมของพระพุทธเจ้า ซึ่ง ฝ่ายเห็นผิดปฏิเสธว่าไม่มีดีเลวกว่ากันโดยคุณธรรม อันที่จริงความต่างกันแห่งอายุ แห่งสรีระ เป็นต้น มีอยู่ แต่ความดีเลวกว่ากันในทางธรรมไม่มีเลย)

๒๐๔. เรื่องทิศทั้งปวง (ลัทธิพหุสากถา)

ถาม : พระพุทธเจ้าทรงดำรงอยู่ทุกทิศ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : พระพุทธเจ้าทรงดำรงอยู่ในทิศตะวันออก ใช่มั้ย?

ตอบ : ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น

(นิยายมหาสังคิกะ มีความเห็นว่า มีพระพุทธรเจ้าในโลกธาตุต่าง ๆ ทุกทิศ ฝ้ายค้ำ
จึงชักตามทิศและชักถึงพระนาม รวมทั้งรายละเอียดอื่น ๆ เกี่ยวกับพระพุทธรเจ้าในทิศนั้น ๆ)

๒๐๕. เรื่องธรรม (ธรรมกถา)

ถาม : ธรรมทั้งปวงเป็นของเที่ยงแท้ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : เทียบเท่าในทางที่ผิดหรือ

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอัครกะ และ อุตตรปถกะ บางส่วน เห็นว่า รูปธรรมก็เที่ยงแท้โดยความเป็นรูปธรรม ฝ่ายค้านจึงชักค้านทั้งที่เที่ยงแท้ในทางที่ผิดและที่ถูกต้องว่าเป็นในทางไหนกันแน่)

๒๐๖. เรื่องกรรม (กัมมกถา)

ถาม : กรรมทั้งปวงเป็นของเที่ยงแท้ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : เทียงแท้ในทางที่ผิดหรือ

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(เรื่องนี้ต่อเนื่องมาจากข้อ ๒๐๕ ข้อชักก็อย่างเดียวกัน)

๒๐๗. เรื่องปริณิพพาน

ถาม : มีปริณิพพานโดยไม่ต้องละกิเลสเครื่องผูกมัดบางอย่าง ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ไม่ต้องละสักกายทิฏฐิ เป็นต้นหรือ

ตอบ : ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น

(นิยายอันธกะ มีความเห็นผิดข้อนี้ เจ้าเรื่องฟ้องกับข้อ ๒๐๑)

๒๐๘. เรื่องกุศลจิต (กุศลจิตตกถา)

ถาม : พระอรหันต์มีจิตเป็นกุศล ย่อมปรินิพพาน ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : พระอรหันต์ปรุ้งแต่งบุญญาภิสังขาร (เจตนาที่เป็นบุญ) ปรุ้งแต่ง
อเนญชาภิสังขาร (เจตนาในอรูปฌาน) ทำกรรมอันเป็นไปเพื่อคติ เพื่อมี
เพื่อเป็น ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(ข้อนี้เป็นปัญหาเรื่องหลักวิชา นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดในเรื่องนี้ จึงถูกชักให้
เข้าใจหลักวิชา)

๒๐๙. เรื่องอาเนญชะ (อาเนญชกถา)

ถาม : พระอรหันต์ตั้งอยู่ในอาเนญชะ (จิตอันประกอบด้วยอรูปฌาน) ย่อม
ปรินิพพาน ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : พระอรหันต์ตั้งอยู่ในปกติจิต ปรินิพพาน ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าอย่างนั้น ท่านก็ไม่ควรกล่าวว่า พระอรหันต์ตั้งอยู่ในอาเนญชะ ปรินิพพาน
(นิกายอุตตราปถะ บางพวก มีความเห็นผิดข้อนี้)

๒๑๐. เรื่องการตรัสรู้ธรรม (ธัมมาภิสมยกถา)

ถาม : สัตว์ผู้นอนในครมร์ มีการตรัสรู้ธรรม ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : สัตว์นอนในครมร์ มีการแสดงธรรม ฟังธรรม สนทนาธรรม เป็นต้นหรือ

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอุตตราปถะ บางส่วน มีความเห็นว่า ผู้ที่เป็นพระโสดาบันในอดีตภพ
พอเกิดใหม่ก็ได้ตรัสรู้ธรรมตั้งแต่อยู่ในครมร์ ฝ่ายค่านิจชักค่านให้รู้เห็นผิด)

๒๑๑. เรื่อง ๓ ประภท (ติสโสปีกถา)

ถาม : สัตว์ผู้นอนในครมร์ ผู้ที่กำลังฝันตรัสรู้ธรรมได้ ผู้ที่กำลังฝันบรรลุอรหัตตผล
ได้ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ผู้นอนหลับ ประมาท หลงลืมสติ ไม่มีสัมปชัญญะตรัสรู้ธรรมได้ บรรลุ
อรหัตตผลได้ ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอุตตราปถะ บางส่วน มีความเห็นผิดข้อนี้ จึงถูกชักให้เห็นว่า บุคคลทั้งสาม
ประเภทนั้นตรัสรู้ไม่ได้ บรรลุอรหัตตผลไม่ได้)

๒๑๒. เรื่องอัพยาภต (อัพยาตกถา)

ถาม : จิตของผู้ฝันเป็นอัพยาภต (ไม่ดีไม่ชั่ว เป็นกลาง ๆ) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : บุคคลฝันว่า ส่าสัตว์ ได้หรือไม่

ตอบ : ได้

ถาม : ถ้าอย่างนั้น ท่านก็ไม่ควรกล่าวว่า จิตของผู้ฝันเป็นอัพยาภต
(นิกายอุตตราปถะ บางส่วน มีความเห็นผิดข้อนี้ คำชักชัดเจนอยู่แล้ว)

๒๑๓. เรื่องความเป็นปัจจัยเพราะสิ่งเสพ (อาเสวนปัจจัยตากถา)

ถาม : ไม่มีความเป็นปัจจัยเพราะการสิ่งเสพใด ๆ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า ปาณาติบาต (การทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง) อันบุคคล
สิ่งเสพ เจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อนรก กำเนิดดิรัจฉาน
ภูมิแห่งเปรต เป็นต้น มิใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ถ้าอย่างนั้น ท่านก็ไม่ควรกล่าวว่า ไม่มีความเป็นปัจจัยเพราะการสิ่งเสพใด ๆ
(นิกายอุตตราปถะ บางส่วน มีความเห็นผิดข้อนี้ คำชักชัดเจนอยู่แล้ว)

๒๑๔. เรื่องชั่วขณะ (ขณิกกถา)

ถาม : ธรรมทั้งปวงเป็นไปชั่วขณะจิตเดียว ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : แผ่นดิน มหาสมุทร ภูเขาสิเนรุ เป็นต้น ตั้งอยู่ในจิตหรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายปัพพลสัยะ และ อปรลสัยะ มีความเห็นผิดข้อนี้ เพราะใช้ถ้อยคำคลุมมากไป
จึงถูกชักถึงธรรมอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับจิต)

๒๑๕. เรื่องความประสงค์อันเดียวกัน (เอการิปายกถา)

ถาม : ควรเสพเมถุนธรรม (ธรรมของคนคู่) ด้วยความประสงค์อันเดียวกัน
ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : ควรเป็นผู้มีใช้สมณะ มีใช้ภิกษุ เป็นต้น ด้วยความประสงค์อันเดียวกัน
ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ และ เวตุลลกะ มีความเห็นผิดข้อนี้)

๒๑๖. เรื่องเพศของพระอรหันต์ (อรหันตวันณกถา)

ถาม : อมฺหุสฺสยฺพลอมเพศเป็นพระอรหันต์ เสพเมถุนธรรมก็มี ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : อมฺหุสฺสยฺพลอมเพศเป็นพระอรหันต์ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้น ก็มี ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอุตตราปถกะ บางส่วน มีความเห็นผิดข้อนี้)

๒๑๗. เรื่องการบันดาลตามความใคร่ของผู้เป็นใหญ่ (อิสสิริยการิกากถา)

ถาม : พระโพรสิสฺสฺวถึงวินิบาต (สภาพที่ตกต่ำ) เพราะเหตุคือการบันดาลตาม
ความใคร่ของผู้เป็นใหญ่ ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : พระโพรสิสฺสฺวยอมตกนรกต่าง ๆ เพราะเหตุคือการบันดาลตามความใคร่
ของผู้เป็นใหญ่ ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นผิดข้อนี้)

๒๑๘. เรื่องสิ่งที่เป็นราคะเทียม เป็นต้น (ราคปฏฐูปาทิกกถา)

ถาม : สิ่งที่มีใช้ ราคะ แต่เป็น ราคะ เทียมหรือปลอม ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : มีสิ่งที่มีใช้ ผัสสะ เวทนา เป็นต้น แต่เป็น ผัสสะเทียม เวทนาเทียม ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอันธกะ มีความเห็นว่า เมตตา กรุณา มุทิตา เป็นต้น ไม่ใช่ราคะ แต่เป็น
ราคะเทียม จึงถูกชักถึงเรื่องอื่น ๆ ด้วย)

๒๑๙. เรื่องสิ่งที่ไม่สำเร็จรูป (อปรีนิปผันนกา)

ถาม : รูปเป็น อปรีนิปผันน (สิ่งที่ไม่สำเร็จรูป) ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่

ถาม : รูปมีใช่ของไม่เที่ยง มีใช่สิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่ง มีใช่สิ่งที่อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น
เป็นต้น ใช่หรือไม่

ตอบ : ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น

(นิกายอุตตราปถะบางส่วน และ เหตุวาทะ มีความเห็นผิดข้อนี้)

หมายเหตุ : คำถามคำตอบที่นำมาแสดงไว้ทั้ง ๒๑๙ ข้อนี้เป็นเพียงตัวอย่างย่อ ๆ ของคำถามคำตอบมากมาย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า นำมาแสดงเพียง ๑ ใน ๑๐๐ แม้เช่นนั้น ก็ยังนับว่าพิศดาร นอกจากนั้นบางข้อพอเห็นเค้าอยู่บ้าง จึงมิได้อธิบายความประกอบ เรื่องนี้มีประโยชน์อยู่บ้างที่ได้พิจารณาข้อคิดเห็นของนิกายต่าง ๆ ซึ่งมีความเห็นผิดไปจากมติของเถรวาท และนิกายเหล่านั้นในปัจจุบันก็ไม่มีเหลืออยู่แล้ว จะนับว่าเหลืออยู่โดยอ้อมก็คือ มหายาน ซึ่งจะถือว่ามิต้นกำเนิดไปจาก นิกายมหาสังฆิกะ ก็ได้ ความเห็นผิดทั้ง ๒๑๙ ข้อนั้น บางครั้งก็เป็นเรื่องของการขัดแย้งกันทางสำนวนโวหาร บางครั้งก็ทางหลักอภิธรรม บางครั้งก็ทางหลักพระสูตร บางเรื่องก็เป็นเรื่องเล็กน้อยเกินไป จนไม่น่าจะมีปัญหา อนึ่งในหน้า ๑๐๘๒ - ๑๐๘๓ ข้อที่ ๑๗๐ - ๑๗๔ ในเล่มนี้ คำว่า นิกายเวตุลลกะ มหาสุญญตาวาทะ นั้น ในอรรถกถาฉบับไทยเป็น เวตุลลกะ มหาปุญญตาวาทะ ซึ่งทำให้น่าฉงนว่า นิกายที่มีความเห็นดังกล่าวนั้น ควรจะเรียก มหาปุญญตาวาทะได้อย่างไร แต่เมื่อสอบดูต้นฉบับต่างประเทศแล้วเห็นว่า คำว่า มหาสุญญตาวาทะ ถูกต้องกว่า จึงใช้ตามที่เห็นว่าถูกต้อง ต่อไปนี้จะแสดงว่านิกายไหนมีความเห็นผิดในข้อไหน เป็นการสรุปอีกครั้งหนึ่ง

นิกายไหนมีความเห็นผิดในข้อไหน

๑. มหาสังฆิกะ มีความเห็นผิดในข้อ ๙๘ - ๑๐๙ ๑๑๒ ๑๑๖ - ๑๑๙ ๑๓๕ ๑๔๔ - ๑๔๗ ๑๔๙ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๘๔ ๒๐๑ ๒๐๔
๒. วชิรปุตตกะ มีความเห็นผิดในข้อ ๑ ๒
๓. มหิสาสกะ มีความเห็นผิดในข้อ ๒๑ ๕๕ ๕๙ ๘๒ ๙๘ ๑๖๑ ๑๘๑ ๑๙๒ ๑๙๗
๔. โคกุลิกะ มีความเห็นผิดในข้อ ๑๘
๕. สัพพัตติกาตมะ มีความเห็นผิดในข้อ ๒ ๖ ๗ ๑๙ ๑๑๓
๖. สมิติยะ มีความเห็นผิดในข้อ ๑ - ๕ ๑๙ ๒๖ ๒๘ ๒๙ ๖๘ ๗๕ ๘๐ ๘๒ - ๘๔ ๙๘ ๑๐๖ ๑๔๑ ๑๕๔ ๑๖๑ ๑๖๗ ๑๘๒

๗. กัทรยานิกะ มีความเห็นผิดในข้อ ๑๙
๘. กัสสปิกะ มีความเห็นผิดในข้อ ๘
๙. เหตุวาทะ มีความเห็นผิดในข้อ ๑๔๘ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๓ ๑๕๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๙๒ ๑๙๔ ๒๑๙
๑๐. อุตตราชปถะ มีความเห็นผิดในข้อ ๓๔ - ๔๐ ๔๕ ๔๗ ๕๕ ๕๙ ๗๔ ๘๗ ๘๘ ๙๐ - ๙๒ ๑๑๓ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๒ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๔๒ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๗๕ ๑๗๘ - ๑๘๐ ๑๘๕ ๑๙๑ ๑๙๓ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๙ - ๒๑๓ ๒๑๖ ๒๑๙
๑๑. อัมมกะ มีความเห็นผิดในข้อ ๙ ๑๐ ๑๗ ๑๙ - ๓๓ ๔๑ - ๔๔ ๔๖ ๔๘ - ๕๕ ๕๘ ๖๓ ๗๐ - ๗๔ ๗๘ - ๘๑ ๘๕ ๘๘ ๘๙ ๙๑ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๑๑๑ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๓๑ - ๑๔๒ ๑๕๔ ๑๖๓ - ๑๖๕ ๑๗๙ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๖ ๑๙๐ ๑๙๕ ๑๙๖ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๕ - ๒๐๘ ๒๑๕ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙
๑๒. ปุพฺพเสลียะ มีความเห็นผิดในข้อ ๑๑ - ๑๖ ๕๕ - ๕๗ ๗๕ - ๗๗ ๘๓ ๘๔ ๘๖ ๙๓ - ๙๕ ๑๑๐ ๑๒๒ ๑๒๘ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๖ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๕๘ ๑๘๓ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๙๘ ๒๑๔
๑๓. อปรเสลียะ มีความเห็นผิดในข้อ ๑๑ ๑๒๘ ๑๓๖ ๑๙๘ ๒๑๔
๑๔. ราชสิริกะ มีความเห็นผิดในข้อ ๖๔ - ๖๙ ๑๒๕ ๑๕๒ ๑๖๖ ๑๖๗
๑๕. สิทธิตถิกะ มีความเห็นผิดในข้อ ๖๔ - ๖๙ ๑๖๖
๑๖. เวตุลลกะ มีความเห็นผิดในข้อ ๑๗๖ ๑๗๗
๑๗. เวตุลลกะ มหาสุญญตวาทะ มีความเห็นผิดในข้อ ๑๗๐ - ๑๗๔^๑

จบความย่อแห่งพระไตรปิฎก เล่ม ๓๗

^๑ การนำชื่อของหนังสือ Guide Through The Abhidhamma-Pitaka ไม่ตรงกับหนังสือนี้ สงสัยว่าจะนำตาม อรรถกถาซึ่งขาดหายไปบางข้อ หนังสือนี้นับตามอริยมรรคทุกข้อ